

พระธรรมเทศนา ๒ กัณฑ์
ไหว้ ๕ ครั้ง

บทสวด ของท่านจางวางหรุ่ เหล่าวัตร

ตำนานวัดเทพศิรินทราวาส (๒๔๑๙-๒๔๗๗)

พิมพ์เป็นที่ระลึก

ในงานพระราชทานเพลิงศพ

พระญาณวิสุทธิเถร (หลุย พาหิยเถระ)

[illegible]้าอาวาสวัดเทพศิรินทราวาส

[illegible]านหลวงวัดเทพศิรินทราวาส

[illegible]๙ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๕

พระธรรมเทศนา ๒ กัณฑ์
ไหว้ ๕ ครั้ง
บทสวด ของท่านจางวางหยู เหล่าวัตร
ตำนานวัดเทพศิรินทราวาส (๒๔๑๙-๒๔๗๗)

พิมพ์เป็นที่ระลึก
ในงานพระราชทานเพลิงศพ

พระญาณวิสุทธิเถร (หลุย พาหิยเถระ)

ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเทพศิรินทราวาส
ณ สุสานหลวงวัดเทพศิรินทราวาส
วันที่ ๙ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๕

พระญาณวิสุทธิเถร (หลุย พาหิยเถร)
วัดเทพศิรินทราวาส
๒๔๒๖ - ๒๕๒๕

ประวัติสังเขป

พระญาณวิสุทธิเถร

(นาหิยะเถร หลวงปู่หลุย เศวตกนิษฐ์)

ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเทพศิรินทราวาส

สถานะเดิม หลุย เศวตกนิษฐ์ เกิดเมื่อวันที่ ๙ สิงหาคม ๒๔๒๖ ตรงกับวันพฤหัสบดี เดือน ๙ ขึ้น ๖ ค่ำ ปีมะแม นามบิดาขุนแก้วอากร (เขียว) นามมารดา นางแก้วอากร (บาง)

ชาติภูมิ เกิดที่บ้านเกาะ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ มีพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน ๒ คน เป็นชายทั้งคู่ พระญาณวิสุทธิเถร (หลวงปู่หลุย) เป็นคนโต และมีพี่น้องร่วมบิดาอีก ๕ คน เป็นชาย ๓ คน เป็นหญิง ๒ คน

การศึกษา เมื่ออายุได้ประมาณ ๗ ขวบ บิดาได้นำตัวไปฝากอยู่กับพระราชภิรมย์ผู้พี่ ณ วัดเลียบ ตำบลพาหุรัด จังหวัดพระนคร ได้เล่าเรียนหนังสือไทยและบาลีที่วัดนี้ และได้บวชเป็นสามเณรอยู่ชั่วคราว

อุปสมบท บรรพชาอุปสมบทที่วัดกลาง (วัดตะโกทอง) จังหวัดสมุทรปราการ ๒ พรรษา แล้วลาสิกขา ต่อมาได้กลับมาอุปสมบทใหม่ที่วัดกลาง สมุทรปราการ อีก ๑ พรรษา ครั้นออกพรรษาแล้ว ได้มากระทำทัฬหีกรรมอุปสมบทเป็นพระธรรมยุตใหม่ที่พัทธสีมาวัดเทพศิรินทราวาส จังหวัดพระนคร โดยมีพระเดชพระคุณเจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (เจริญ ญาณวรมหาเถร) ครั้งยังดำรงสมณศักดิ์เป็นพระเทพกวี เป็นพระอุปัชฌายะ มีพระครูคาหาปณานุกิจ (สอน) เป็นพระกรรม

วาจาจารย์ เมื่อวันพุธที่ ๒๕ ธันวาคม ๒๔๕๐ ปีมะแม เวลา ๑๕.๔๑ น. ได้ฉายาว่า พาหิโย เป็นสัทธิวิหาริกอันดับที่ ๒๓

สมณศักดิ์

พ.ศ. ๒๔๕๘ ได้รับ แต่งตั้งให้ ดำรง ตำแหน่ง ฐานานุกรมที่ พระครูสมุห์

พ.ศ. ๒๔๕๙ เลื่อนเป็นพระครูสังฆพินิจ

พ.ศ. ๒๔๖๔ เลื่อนเป็นพระครูพิสิษฐสรเวท

พ.ศ. ๒๔๖๔ เลื่อนเป็นพระครูธรรมธร

พ.ศ. ๒๔๗๐ ได้รับพระราชทานแต่งตั้งสมณศักดิ์เป็นพระครูสัญญาบัตรที่ พระครูสังฆกิจโกศล

พ.ศ. ๒๔๙๗ ได้รับ พระราชทาน เลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระครูสัญญาบัตรที่ พระครูสังฆกิจโศภณ

พ.ศ. ๒๕๐๑ ได้รับ พระราชทาน เลื่อนสมณศักดิ์ เป็น

พระราชาคณะชั้นสามัญ ที่ พระโศภณสีลคุณ

พ.ศ. ๒๕๑๘ ได้รับ พระราชทาน เลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญฝ่ายวิปัสสนาธุระ ที่ พระญาณวิสุทธิเถร (พัดขาว)

การแต่งตั้งพิเศษ

พ.ศ. ๒๔๕๔ เป็นเจ้าหน้าที่ ควบคุม การสูบน้ำบาดาลของวัดเทพศิรินทราวาส

พ.ศ. ๒๔๕๕ เป็น เจ้า หน้าที่ ควบคุม คน งาน ทำ งานต่าง ๆ รับทำการดูแลจัดพระอุโบสถและจัดการไฟฟ้าวัด

พ.ศ. ๒๔๖๔ เป็นกรรมการตรวจ ประโยคนักธรรมตรีสนามมณฑลปราจีนบุรี–จันทบุรี

พ.ศ. ๒๔๖๗ เป็นเจ้าหน้าที่ ควบคุม การ ก่อสร้าง โรงเรียนภาษาบาลี (นิภานพดล) ที่คณะใต้วัดเทพศิรินทราวาส

พ.ศ. ๒๔๖๘ เป็น กรรม การ ตรวจ นัก ธรรม ตรี – โท

สนามสาขาและสนามหลวง

พ.ศ. ๒๔๗๐ เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเทพศิรินทราวาส

พ.ศ. ๒๔๗๓ ได้รับกัปปิยภัณฑ์เป็นรางวัลในการควบคุมคนงานของวัดเป็นเวลาประมาณ ๒๐ ปี จำนวน ๔๐๐ พับ

พ.ศ. ๒๔๗๓ ลาออก จาก ตำแหน่ง เจ้าหน้าที่ ควบ คุมคนงาน ทำการ ก่อสร้าง และรักษา ความสะอาดของวัดเทพศิรินทราวาส

พ.ศ. ๒๔๘๐ เป็น กรรมการ ตรวจ โรงเรียน วัดหนองกะบะ เพราะออกแบบให้สร้าง

พ.ศ. ๒๔๘๑ เป็นกรรมการย้ายวัดทองล่างและวัดธาตุทองมาสร้างใหม่ข้างพระโขนง ให้ชื่อวัดที่สร้างใหม่ว่าวัดธาตุทอง

พ.ศ. ๒๔๘๑ เป็นเจ้าหน้าที่เสนาสนคาหาปกะ แจกเสนาสนะของวัดเทพศิรินทราวาส

พ.ศ. ๒๔๘๒–๘๕ เป็นกรรมการวัด และ กรรมการจัดผลประโยชน์ของวัดเทพศิรินทราวาส

พ.ศ. ๒๔๘๙ เป็นประธานกรรมการจัดผลประโยชน์ของวัดเทพศิรินทราวาส

พ.ศ. ๒๔๙๑ เป็นเจ้าคณะเหนือ วัดเทพศิรินทราวาส ตลอดมาจนถึงพ.ศ. ๒๕๒๑ จึงลาออกจากตำแหน่ง

พ.ศ. ๒๔๙๔ เป็นกรรมการวัดเทพศิรินทราวาส

สาธารณูปการ เมื่อถึงวันเกิดซึ่งตรงกับวันที่ ๙ สิงหาคมทุกปี จะให้ไวยาวัจกรนำกัปปิยภัณฑ์มาบำเพ็ญกุศล โดยบริจาคเป็นทานบ้าง จัดตั้งทุนนิธิให้วัดเทพศิรินทราวาสบ้าง วัดอื่น ๆ บ้าง โรงพยาบาลบ้าง โรงเรียนต่าง ๆ บ้าง เป็นประจำเสมอมา บางปีได้จัดผ้ากฐินไปทอดแก่พระภิกษุสงฆ์ผู้อยู่จำพรรษาที่วัดอาวุธวิกสิตาราม เขตบางกอกใหญ่บ้าง วัดอุทยานบ้าง วัดอื่น ๆ อีกบ้าง ในวาระสุดท้ายของชีวิตยังได้บริจาคกัปปิยภัณฑ์ถวายเป็นค่าซ่อมแซมเสนา

สนะบริเวณคณะกลางในวัดเทพศิรินทราวาส เป็นจำนวน ๑๐๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งแสนบาท) และถวายกัปปิยภัณฑ์สมทบทุนมูลนิธิสมเด็จพระสังฆราช(วาสน มหาเถร) เมื่อคราวทำบุญวันเกิดอายุครบ ๙๙ ปี จำนวน ๑๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งหมื่นบาท)

ท่านเจ้าคุณพระญาณวิสุทธิเถร (หลวงปู่หลุย) ได้ก่อสร้างบุญตลอดมา บุญกุศลนั้น ๆ จึงคอยอภิบาลรักษาให้หลวงปู่เจริญยิ่งด้วย อายุ วรรณะ สุขะ พละ ปฏิภาณ มีพรรษายุกาลเกือบครบ ๑๐๐ ปี อยู่เป็นสุขตลอดมาโดยมิได้มีพยาธิมาเบียดเบียน หลวงปู่ได้ดับขันธ์โดยอาการสงบมิได้มีทุกขเวทนากล้าเลย เมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๒๖ สิงหาคม ๒๕๒๕ นับเป็นเหตุอัศจรรย์ที่วันเกิดและวันดับขันธ์ตรงกัน คือวันพฤหัสบดี สิริรวมอายุของหลวงปู่ได้ ๙๙ ปี ๑๗ วัน (พรรษา ๗๕) นับเป็นพระเถระผู้ใหญ่ของ วัดเทพศิรินทราวาส ที่มีพรรษายุกาลมากเช่นนี้.

[illegible]

[illegible]

[illegible] พระพุทธศาสนา เป็นพระ [illegible]

[illegible] ตามที่พระภิกษุสามเณร [illegible]

จงเจริญศุภสวัสดิ์ ในพระพุทธศาสนาเทอญ

ตั้งแต่วันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๑๘

เป็นปีที่ ๓๐ ในรัชกาลปัจจุบัน

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

[signature]

นายกรัฐมนตรี

ที่ 37/3217

ให้พระครูธรรมธร พาหิโย สัทธิวิหาริกที่ 23 เพื่อเป็นเครื่องหมายอุตสาหะ และสามารถเป็นที่น่าจับใจ ซึ่งได้ทำธุระพระพุทธศาสนาในหน้าที่อันสมเด็จพระบรมศาสดาได้ทรงบำเพ็ญเป็นพุทธกิจ คือ ช่วยเทศน์วันธรรมัสสวนะในวัดเทพศิรินทราวาส ด้วยเมตตาจิตต์คิดมุ่งประโยชน์แก่พุทธบริษัทจัดว่าได้ ทำกิจที่สำคัญอันหนึ่งซึ่งเป็นอายุศาสนา

แต่ วันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2465

ให้พระครูธรรมธร พาหิโย
(ท่านเจ้าพระคุณหลวงปู่หลุย)
เขียนด้วยลายมือของ
พระเดชพระคุณท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์
(ญาณวรมหาเถร)

ที่ 2/4062

พระสาสนโสภณผู้อุปัชฌายะให้พระครูธรรมธร หลุย (พาหิยะ) สัทธิวิหาริกที่ 23 เป็นที่ระลึกในการที่ให้ช่วยดูแลจัดทำการวัดทั่วพระอารามทั้งการปฏิสังขรณ์เช่น พระอุโบสถแล นวกรรม เช่นทำโรงเรียนนิภานพดล เป็นต้น. กับการส่วนตัวบางอย่างด้วย ได้ทำหน้าที่เรียบร้อยทำให้ฉันผู้อุปัชฌายะเบาใจปลอดโปร่งเกิดความสุขกายสบายจิตต์เป็นอย่างมากชื่อว่าได้ทำอุปัชฌายะวัตรอย่างแท้จริงจะหาสัทธิวิหาริกอย่างดีเช่นนี้อีกได้ยาก.

แต่ วันที่ 3/6/2468

ให้พระครูธรรมธร พาหิโย

(ท่านเจ้าพระคุณหลวงปู่หลุย)

เขียนด้วยลายมือของ

พระเดชพระคุณท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

(ญาณวรมหาเถร)

ท่านเจ้าคุณหลวงปู่ (พระญาณวิสุทธิเถร) ผู้ได้จุดประทีปธรรมให้แก่ข้าพเจ้าเมื่อได้เข้ามาบรรพชาอุปสมบท ณ พัทธสีมา วัดเทพศิรินทราวาส ด้วยการแนะนำของท่านอาจารย์ พระมหาสงัด (สุวิเวโก ป.ธ.๗) โดยได้รับการสั่งสอนธรรม – วินัย จากท่านเจ้าคุณหลวงปู่อีกทางหนึ่ง นอกจากท่านพระอุปัชฌาย์ พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระสาสนโสภณ (เอื้อน ชินฺนตฺต เถร) ซึ่งท่านปฏิบัติเช่นนี้กับพระภิกษุนวกะทุกท่านที่อยู่ในปกครองจนกระทั่งมีคำกล่าวว่า การสอบไล่ธรรม–วินัย วิชาศาสนา ของพระนวกะภิกษุในสนามวัดเทพศิรินทราวาส ลำดับที่ ๑, ๒, ๓ อยู่ที่คณะเหนือเสมอ การสอบธรรม–วินัย เวลาพิเศษนี้มีเป็นประจำทุกพรรษามิได้ขาด ส่วนพระนวกะภิกษุผู้อุปสมบทนอกพรรษาในปกครอง ก็จะให้ขึ้นไปเรียนบนกุฏีทุกเช้าเว้นวันอาทิตย์ วันโกน วันพระ เพราะที่วัดเทพศิรินทราวาส มีอาทิตยธรรมกถามาโดยตลอด

ซึ่งท่านเจ้าพระคุณ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ญาณวรมหาเถร) พระอุปัชฌาย์ของท่านเจ้าคุณหลวงปู่อดีตเจ้าอาวาสวัดเทพศิรินทราวาส เป็นองค์เริ่มมีขึ้นเป็นครั้งแรก ส่วนวันโกนเป็นวันแต่งแก้กระทู้ธรรม ท่านเจ้าคุณหลวงปู่มีความรู้ความชำนาญในปักขคณนาวิธี เป็นผู้ออกแบบไตรจีวรสำหรับตัดผ้ากฐินพระราชทานของวัดเทพศิรินทราวาส และตัดผ้าพระกฐินซึ่งมีท่านอาจารย์พระมหาสงัดช่วยตัดและรับภาระในนวกรรมการก่อสร้างบูรณะกุฏีสงฆ์ การไฟฟ้าของวัด จะเห็นได้จากประวัติผลงานของท่านตามที่ได้คัดจากบันทึกประวัติ ๒๔๙๐–๒๕๐๒ และสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ที่ท่านได้ออกทุนทรัพย์ และทำการก่อสร้างด้วยตนเองเป็นหลักฐานปรากฏอยู่ จนได้รับคำชมเชยจากท่านเจ้าพระคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ องค์พระอุปัชฌาย์และตั้งให้เป็นกรรมการคุมการก่อสร้างในการย้ายวัดธาตุและวัดทองล่าง ซึ่งปัจจุบันเป็นท่าเรือกรุงเทพ ฯ มาไว้ที่ถนนสุขุมวิท เรียกว่า วัดธาตุทองในปัจจุบัน

จากการที่ข้าพเจ้าได้อยู่ปฏิบัติจึงได้เห็นถึงความเคร่งครัดในวินัยนิยม และกิจวัตรไหว้พระสวดมนต์ทำวัตร เช้า–เย็น ฟังพระปาฏิโมกข์ ท่านเคยเมตตาสั่งสอนข้าพเจ้าว่า "คุณเมื่อเวลาจะนอนหัดปล่อยวางซิ" ซึ่งเรื่องปล่อยเรื่องวาง ทั้งอ่านทั้งฟังเทศน์ ข้าพเจ้าก็ได้ยินอยู่เป็นประจำแต่เพียงคำพูดสั้น ๆ เพียงเท่านี้ทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกสะดุดใจเป็นอันมาก กล่าวถึงความเป็นอยู่ของท่านเจ้าคุณหลวงปู่รักสงบนิยมความคลุกคลีด้วยเสียงแสดงธรรม มีความยินดีเป็นอยู่ง่าย ๆ และตรงต่อเวลามาก เมื่อนัดแล้วไม่มาตรงตามเวลา ท่านมักจะกล่าวว่า "เหลวไหล" และมีความตั้งใจมั่นมากหากตั้งใจไว้แล้วจะต้องจัดทำไปตามความตั้งใจนั้นเสมอ

การสอนธรรมวินัยของท่านเจ้าคุณหลวงปู่มีตลอดมาเกือบตลอดชีวิตของท่านก็กล่าวได้ จวบจนกระทั่งไม่สามารถลงสอนที่ใต้ถุนกุฏิที่อยู่จำพรรษาในภายหลังสาเหตุเกิดจากการเกิดหกล้มหน้าห้องน้ำ ต่อมาเวลานั่ง

รู้สึกว่าปวดหลัง คุณหมอจรินทร์ บุนนาค ผู้ถวายยาให้เป็นประจำ ได้ให้นำไปเอ็กซเรย์ที่โรงพยาบาลกลาง พบว่า กระดูกก้นกบร้าว ต่อมา ภายหลังเรี่ยวแรงได้ลดน้อยถอยกำลังลง ได้ศิษย์ผู้กตัญญูกตเวที อีกท่านหนึ่ง คือ นายแพทย์ พลโท ประณต โพธิทัต ได้หาหมอผู้ชำนาญโรคทางกระดูกมารักษาด้วยเครื่องรัดถ่วงดึง และยาและได้ปฏิบัติดูแลเป็นเจ้าของไข้ ถวายยาด้านเกี่ยวกับสมองและยาฉีดบำรุงเป็นประจำ เพื่อรักษาอาการชาทางด้านปลายประสาทที่นิ้วเพราะความชราภาพของสังขาร การเฝ้าดูแลอย่างใกล้ชิดนี่เองได้ช่วยชีวิตของท่านได้ถึง ๒ ครั้ง และได้ช่วยประคองสังขารของ ท่านเจ้าคุณหลวงปู่ตลอด มาได้จนกระทั่งนับปีได้ ๑๐๐ พรรษา ซึ่งน้อยนักที่บุคคลจะถึงได้พึงถึงด้วยความสมบูรณ์เช่นนี้ มิได้มีโรคาพยาธิเบียดเบียนให้ได้รับความลำบากมาก จนกระทั่งถึงกาลแห่งอายุดับขันธ์เปรียบดังดวงประทีป ที่สิ้นทั้งไส้และน้ำมันฉะนั้น

ท่านเจ้าคุณหลวงปู่ได้ดับขันธ์ เมื่อวันพฤหัสบดี ที่ ๒๖ สิงหาคม ๒๕๒๕ ประมาณ เวลา ๑๘.๔๐ น. ณ กุฏิ น. ๒๒ หลังจากคุณหลวงจรัสการคุรุกรรม มาเยี่ยมกลับไปได้ไม่ถึง ๑ ชั่วโมง ด้วยอาการสงบ

ท่านเจ้าคุณหลวงปู่เกิดวันพฤหัสบดี ดับขันธ์วันพฤหัสบดี พระราชทานเพลิงศพวันพฤหัสบดี นับว่าเป็นวันครู ซึ่งเป็นนิมิตรให้เห็นว่าท่านเจ้าคุณหลวงปู่ได้ทำหน้าที่ของคุณครูที่ยาวนานที่สุดท่านหนึ่ง ทำให้นึกถึงวันสำคัญของพุทธศาสนา คือวันวิสาขบูชา วันประสูติ ตรัสรู้ ปรินิพพาน ๓ สมัยกาล ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ทรงแจกธรรมพิเศษแก่เวไนยสัตว์ เป็นวันเดียวกันโดยไม่ควรสงสัยอีกเลย

กุศลผลบุญทั้งหลายที่คณะศิษยานุศิษย์ท่านที่เคารพนับถือ ได้บำเพ็ญแล้ว ขอน้อมอุทิศถวายให้ท่านเจ้าคุณหลวงปู่จงประสบอริยธรรมอันเกษมบรรลุ

ถึงสุขอันไพบูลย์อภิบาลรักษาคุ้มครองศิษยานุศิษย์ให้ได้เจริญในทางธรรมสัมมาปฏิบัติในศาสนาธรรม คำสั่งสอนขององค์สมเด็จอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้าด้วยเทอญ.

กราบแทบเท้ามาด้วยความรำลึกในพระคุณ

พระวิชัย เขมคุโน ภิกขุ

(น. ๖ วัดเทพศิรินทราวาส)

พระธรรมเทศนา

โดย

เจ้าประคุณสมเด็จพระญาณสังวร

(สุวฑฺฒนมหาเถร)

วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร

ในการบำเพ็ญกุศลสัตตมวารอุทิศถวาย

พระญาณวิสุทธิเถร

(หลุย พาหิยเถร)

ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดเทพศิรินทราวาส

วันที่ ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๕

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

สมาหิโต ยถาภูตํ ปชานาตีติ ฯ.

บัดนี้ จักได้แสดงพระธรรมเทศนา ในการบำเพ็ญกุศลสัตตมวาร ศพท่านเจ้าคุณพระญาณวิสุทธิเถร พาหิยเถร–หลวงปู่หลุย ซึ่งทางวัดเทพศิรินทราวาส ทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ อุบาสกอุบาสิกาท่านสาธุชน มีท่านเจ้าอาวาสเป็นประธาน ได้บำเพ็ญตามทางพระ

พุทธศาสนา ท่านเจ้าคุณพระญาณวิสุทธิเถร ถึงมรณะภาพเมื่อวันที่ ๒๖ สิงหาคมนี้ หลังจากที่คณะวัดเทพศิรินทราวาส ได้จัดบำเพ็ญกุศลฉลองอายุครบ ๙๙ ปี ถวายท่านเมื่อก่อนท่านจะถึงมรณภาพเพียง ๑๘ วัน มรณะภาพของท่าน ก็กล่าวว่าเป็นไปอย่างสงบ หลังจากท่านได้ครองเพศของผู้สงบทางสมณะมาถึง ๗๕ พรรษา ก็นับว่าเป็นระยะที่ยาวนานมาก ท่านเจ้าคุณหลวงปู่หลุยเกิดเมื่อวันที่ ๙ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๒๖ เป็นบุตรขุนแก้วอากรกับภรรยา เกิดที่จังหวัดสมุทรปราการ ได้เรียนภาษาไทยและบาลีที่วัดเลียบ ตำบลพาหุรัด จังหวัดพระนคร ได้บรรพชาเป็นสามเณรที่วัดนั้นชั่วระยะหนึ่ง และได้อุปสมบทที่วัดกลาง จังหวัดสมุทรปราการ ๑ พรรษา แล้วจึงทำทัฬหีกรรมอุปสมบทบวชธรรมยุตที่วัดเทพศิรินทราวาส เมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๐ มีท่านเจ้าพระคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ญาณวร-มหาเถร เมื่อครั้งเป็นพระเทพกวีเป็นพระอุปัชฌาย์ มีพระครูคาหาปนานุกิจ (สอน) เป็นพระกรรมวาจาจารย์

หม่อมเจ้าไขศรี ทองใหญ่ ทรงอุปการะจัดการให้อุป-สมบท ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะฝ่ายวิปัสสนาธุระ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๘ โดยปกติเจ้าคุณหลวงปู่มีความเป็นอยู่อย่างสงบ แต่สามารถจัดงานภายในวัดให้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดีตลอดมา เช่นรับหน้าที่เป็นประธานตรวจนับคะแนน การสอบไล่นักธรรมสนามวัด ของนวกะภิกษุและสามเณรเป็นประจำปีรักษาการแทนเจ้าอาวาสในการบางครั้ง เป็นองค์อปโลกน์ให้ผ้าพระกฐินพระราชทานเป็นประจำปี เป็นพระเถระเชิญพระภิกษุขึ้นสวดปาฏิโมกข์ สั่งสอนพระธรรมวินัยแก่พระนวกะภิกษุผู้อยู่ในปกครอง ได้เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเทพศิรินทราวาส เป็นกรรมการย้ายวัดทองล่าง และวัดธาตุมาสร้างใหม่เป็นวัดธาตุทองเป็นกรรมการวัดและประธานกรรมการจัดผลประโยชน์วัด และเป็นเจ้าคณะเหนือวัดเทพศิรินทราวาสเป็นต้นเมื่อยังเดินเหินได้ดี ท่านเจ้าคุณหลวงปู่ลงพระอุโบสถทำกิจวัตรเป็นกิจวัตรมิได้ขาด ถึงวันเกิดทุกปีจัดบำเพ็ญ

กุศล มีการบริจาค จัดตั้งทุนมูลนิธิ ให้วัดบ้าง โรงเรียนบ้าง โรงพยาบาลบ้าง สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัยบ้าง จนถึงวาระสุดท้ายท่านเจ้าคุณหลวงปู่ก็ได้ละสังขารอย่างสงบ อย่างเป็นผู้สว่างมาสว่างไป ผู้จะสว่างมาสว่างไปได้ ก็ด้วยจิตนี้แหละเป็นสำคัญ เพราะจิตเป็นใหญ่เป็นประธาน ทุกสิ่งสำเร็จด้วยจิต แต่จิตนี้ต้องอบรมจึงจะเป็นประโยชน์ จึงจะทำให้พบความสุขได้อย่างประณีต เหนือความสุขอื่น พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมโดยตรง ก็เพื่ออบรมจิต ทรงแสดงศีลก็เพราะศีลจะอบรมจิตให้สงบ แม้การปฏิบัติศีลในระยะแรก ๆ จะทำให้ความรู้สึกกระวนกระวาย แต่เมื่อได้ปฏิบัติจนศีลหยั่งรากลงในจิต ศีลก็จักอบรมจิตให้มีความสงบ และจิตนี้จะขาดศีลไม่ได้ เมื่ออบรมในสมาธิก็เช่นกัน ในขั้นแรกจิตจะไม่ยอมเป็นสมาธิ จะดิ้นรนกวัดแกว่งดิ้นรนกระสับกระส่าย แต่เมื่อสมาธิหยั่งรากลงในจิต จิตก็จะต้องการสมาธิจะขาดสมาธิไม่ได้ ปัญญาคือความรู้ก็เช่นเดียวกัน ในขั้นแรก จิตจะ

มืดมัวไม่มองเห็น สัจจะคือความจริง แต่เมื่ออบรมปัญญาบ่อย ๆ ปัญญาจะหยั่งรากลงจิต จิตก็จะต้องการปัญญา คือต้องการความรู้ จะขาดปัญญาคือความรู้ไม่ได้ จิตมีศีล สมาธิ ปัญญา หยั่งรากลงจิต จิตก็ต้องการศีล สมาธิ ปัญญาอยู่เช่นนี้ ก็จะได้พบผลคือสันติความสงบหรือวิมุตติความหลุดพ้น อันสันติความสงบหรือวิมุตติความหลุดพ้นนี้ ไม่ใช่เป็นธรรมอันสุดเอื้อมอันสาธุชนไม่ได้ไม่ถึง แต่ว่าเป็นธรรมมะที่ผู้ปฏิบัติ จะได้จะถึงอยู่ทุกเวลา ตามภูมิตามชั้น เพราะเมื่อได้ปฏิบัติอยู่ในศีลสมาธิปัญญา ก็ย่อมจะได้พบกับความสงบใจ วิมุตติคือความหลุดพ้น ซึ่งปรากฏอยู่ที่สันติคือความสงบใจนี้ เพราะว่าจิตใจยังมีสันติคือความสงบระงับ ก็จะต้องเป็นจิตใจที่มีวิมุตติหลุดพ้น พ้นจากสิ่งที่ที่ทำให้ไม่ให้สงบ เหมือนอย่างพื้นน้ำในแม่น้ำหรือในทะเลที่สงบ ก็จะต้องสงบในขณะที่ลมพ้นไป หรือพ้นจากลมที่กวนน้ำให้เป็นคลื่น อาการที่ทะเลหรือน้ำพ้นจากลมซึ่งกวนน้ำให้เป็นคลื่น หรืออาการที่พ้นลมไปได้

ดังนี้ เรียกว่าเป็นวิมุตติอาการที่สงบเป็นสันติ วิมุตติกับสันติจึงเป็นธรรมะส่วนผลที่ประกอบอยู่ด้วยกัน ที่ผู้ปฏิบัติอยู่ในศีล สมาธิ ปัญญา จะพึงได้ประสพอยู่ทุกขณะและจิตใจที่อบรมด้วยศีล สมาธิ ปัญญา ย่อมเป็นจิตใจที่พบกับวิมุตติหรือสันติ และต้องการศีล สมาธิ ปัญญา ต้องการวิมุตติหรือสันติ ส่วนศีล สมาธิ ปัญญาที่อบรมแล้วย่อมจัดเป็นพื้นฐาน เมื่อพื้นฐานสูงขึ้นขั้นของการปฏิบัติจะสูงขึ้นและพึงปฏิบัติใน ศีล สมาธิ ปัญญา ให้ประกอบกันโดยมีศีลเป็นภาคพื้น สมาธิพึงอบรมให้เป็นบาทของปัญญา อันความมุ่งหมายของสมาธิโดยตรง ก็เพื่อให้เป็นบาทของปัญญานั่นเอง แต่สมาธิก็มีผลอีกอย่างหนึ่ง คือความอยู่เป็นสุขในปัจจุบันเพราะสมาธิอาจเกิดได้กับห้อง ที่อาจเปรียบได้กับห้องที่มีเครื่องปรับอากาศมีความเย็น เมื่อเข้าสู่ห้องนั้นก็ย่อมเป็นสุข พ้นจากความร้อนและเครื่องรบกวนทั้งหลายจิตที่เข้าสู่สมาธิก็เช่นกัน ย่อมเป็นสุข ปราศจากเครื่องรบกวนทั้งปวง เพราะฉะนั้นความอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน

จึงเป็นผลอีกอย่างหนึ่งของสมาธิ แต่ถ้าติดอยู่ในผลนี้ สมาธิก็จะกลายเป็นเครื่องกันไม่ให้เจริญปัญญา เรียกว่าเป็นนิวรณ์ เพราะเมื่อหลบเข้าสู่สมาธิ อยู่กับความสุขในสมาธิ ก็ไม่อยากที่จะคิดอะไร ไม่อยากที่จะพิจารณาอะไร สงบอยู่เฉย ๆ สบาย ไม่เกิดปัญญา ท่านจึงต้องการให้มีสมาธิเป็นบาทเป็นที่ตั้ง เหมือนอย่างเป็นเท้า ที่จะพาดำเนิน เข้าไปสู่ปัญญา ซึ่งเป็นตัวความรู้ ก็แหละปัญญาคือความรู้ อันเป็นข้อที่สามสืบจากสมาธิและศีลนั้น โดยตรงก็มุ่งถึงวิปัสสนา ปัญญาคือความรู้ที่เห็นแจ้งในสภาวะธรรมโดยสามัญญลักษณะ กายและใจนี้ชื่อว่าเป็นสภาวะธรรม ธรรมโดยสภาพ คือมีภาวะตนตามเหตุและปัจจัยนั้น ๆ เหตุก็คือกิเลสและกรรมเป็นเหตุให้เกิดกายและใจที่มีปัจจัยอุดหนุนต่าง ๆ เป็นต้นว่าความประกอบกันเข้าของธาตุทั้ง ๔ ที่มีจิตใจของหมักดองก็เป็นชาติคือความเกิดขึ้น แล้วก็แปรปรวนเปลี่ยนแปลงไปจนถึงสลายในที่สุด ความเกิดความแก่ความตายที่มีในอันดับต่อไป ก็เป็นภาวะคือความเป็น

ไปของตนเอง ดังนี้จึงชื่อว่าเป็นสภาวะธรรม กายและใจนี้มีลักษณะที่กำหนดให้รู้ได้ก็คือ อนิจจัง ไม่เที่ยง คือเป็นสิ่งที่เกิดดับ ทุกขัง เป็นทุกข์ คือแปรปรวนเปลี่ยนแปลง อนัตตา มิใช่อัตตาตัวตน วิปัสสนาความเห็นแจ้ง ก็ต้องให้เห็นแจ้งดังนี้ ในการนี้ ก็จะต้องอาศัยสมาธิ คือความรวมจิตเข้ามาเพ่งพินิจดูที่กายและใจ กายอันนี้เรียกว่ารูปขันธ์คือกองรูป อันประกอบด้วยธาตุ ดิน น้ำ ไฟ ลม ที่เป็นก้อนกองอยู่นี้ เหมือนอย่างที่นั่งกันอยู่ในบัดนี้ นี่เป็นรูปขันธ์ กองรูป นามหรือใจในส่วนที่รู้ เป็นสุขเป็นทุกข์หรือเป็นกลาง ๆ ไม่ทุกข์ไม่สุขดังในบัดนี้ใจก็มีทุกข์มีสุข กายเองก็มีทุกข์มีสุข ใจที่สงบเย็นก็เป็นสุข ใจที่ดิ้นรนกวัดแกว่งอึดอัดก็เป็นทุกข์ กายที่ร้อนที่เมื่อยขบก็เป็นทุกข์ กายที่ต้องลมเย็นสะดวกคล่องไม่อึดอัดก็เป็นสุข นี่เป็นเวทนาขันธ์ กองเวทนา ใจที่จำได้หมายรู้ จำรูปได้จำเสียงได้ จำกลิ่นได้ จำรสได้ จำสิ่งที่ถูกต้องกายได้ จำเรื่องราวต่าง ๆ ได้ นี่ก็เป็นสัญญาขันธ์ กองสัญญา ใจที่คิด

ปรุงแต่งไปต่าง ๆ ดีบ้าง ไม่ดีบ้าง ก็สังขารขันธ์กอง สังขารใจที่รู้สึกได้เห็นอะไร รู้สึกได้ยินอะไร เช่นดัง ในบัดนี้ ก็รู้สึกได้ยินเสียง ที่แสดงเทศนานี้ซึ่งก็เป็น วิญญาณขันธ์กองวิญญาณ พึงทำสมาธิคือเพ่งพินิจลง ไปให้รู้จักว่านี่กองรูป นี่กองเวทนา นี่กองสัญญา นี่ กองสังขาร นี่กองวิญญาณ เพ่งพินิจลงไปให้เห็นหน้าตา แล้วก็ระลึกถึงคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ตรัสไว้ว่า เป็น อนัตตาไม่ใช่ตัวตน เพราะบังคับให้เป็นไปตามปรารถนา ไม่ได้ ต้องถูกเบียดเบียนเป็นไปเพื่อความเบียดเบียน เมื่อเกิดแล้วก็ถูกความแก่ ความเจ็บ ความตายเบียด เบียนให้แตกสลายไปในที่สุดดังนี้ ภาวะของท่านเจ้าคุณ พระญาณวิสุทธิเถร หลวงปู่หลุย เป็นไปดังกล่าวมาแล้ว ข้างต้นทุกประการ เช่นเดียวกับ ทุก ๆ คน ทุก ๆ ท่าน ที่จะเป็นเช่นเดียวกันด้วย ซึ่งอาศัยสมาธิรวบรวมจิต พิจารณาไปตามที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนเนือง ๆ จะ ได้ปัญญารู้ตามเป็นจริง สมดังพระพุทธภาษิตที่กล่าวไว้

ว่า สมาหิโต ยถาภูตํ ปชานาติ ผู้มีจิตเป็นสมาธิย่อมรู้ตามเป็นจริง ด้วยประการฉะนี้

ขออำนาจกุศลทักษิณานุปทานที่คณะ วัดเทพ-ศิรินทราวาส พร้อมด้วยศิษยานุศิษย์ผู้เคารพนับถือในท่านเจ้าคุณพระญาณวิสุทธิเถร หลวงปู่หลุย มีท่านเจ้าอาวาสเป็นประธาน ได้บำเพ็ญอุทิศถวายจงเป็นผลสัมฤทธิ์สุขสมบัติวิบุลมนุญผลแก่ท่านเจ้าคุณพระญาณวิสุทธิเถร หลวงปู่หลุย โดยฐานะทุกประการ ในอวสานแห่งพระธรรมเทศนานี้ พระสงฆ์ทั้ง ๔ รูป จักสวดคาถาธรรมบรรยาย โดยสรภัญญะวิธีเพิ่มพูนอัปปมาทธรรมสืบต่อไป แสดงพระธรรมเทศนายุติลงเอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้ ฯ

เถรคุณกถา

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสนมหาเถร)

แสดงในงานพระราชทานเพลิงศพ

พระญาณวิสุทธิเถระ (หลุย พาหิยเถร)

วันที่ ๘ กันยายน ๒๕๒๕

ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส
ยมฺหิ สจฺจญฺจ ธมฺโม จ อหึสา สญฺญโม ทโม
สเว วนฺตมโล ธีโร โส เถโรติ ปวุจฺจตี ติ.

บัดนี้จะแสดงพระธรรมเทศนา อนุโมทนาในกุศลจริยาทักษิณานุปทานกิจ ที่คณะสงฆ์วัดเทพศิรินทราวาส ศิษยานุศิษย์และผู้เคารพนับถือ พร้อมใจด้วยสามัคคีธรรม ปรารภบำเพ็ญเพื่อประมวญวิบากสมบัติถวาย ท่านเจ้าคุณพระญาณวิสุทธิเถร หลุย เศวตกนิษฐ์ ซึ่งได้มรณภาพตามธรรมดาของสังขาร ให้ประสพสันติสุขตามสมควรแก่คติวิสัยในสัมปรายภพ เป็นการถวาย

สักการะบูชาท่านผู้ทรงคุณควรบูชา ด้วยน้ำใจประกอบด้วยกตัญญูกตเวทิตาธรรมตามเยี่ยงอย่างของสัปปุริสชน

ท่านพระญาณวิสุทธิเถร (พาหิย) ได้เป็นลัทธิวิหาริก อันดับที่ ๒๓ ในเจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ญาณวรมหาเถร ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๐ นับเป็นพระภิกษุ ผู้รัตตัญญู ของวัดเทพศิรินทร์ ได้รูป ๑ เพราะได้อยู่ประจำมาถึง ๗๕ ปี เป็นผู้สนใจในการศึกษาพระธรรมวินัยมาแต่เบื้องต้น และเอาใจใส่ในการปฏิสังขรณ์เสนาสนะ รับเป็นเจ้าหน้าที่ควบคุมดูแลกิจกรรมของวัดด้วยความเอาใจใส่ ไม่ทอดทิ้งดูดาย จนได้รับมอบหมาย ให้มีหน้าที่ควบคุม ภาระกิจในวัด อยู่หลายตำแหน่ง ยิ่งกว่านี้ ถึงสมัยวันเกิด ก็ได้ให้ไวยาวัจกรจ่ายกัปปิยภัณฑ์บำรุงนิธิ บำรุงวัดเทพศิรินทร์บ้าง บำรุงโรงพยาบาลบ้าง โรงเรียนต่าง ๆ บ้างเสมอมา ในวาระสุดท้ายได้ส่งจ่ายกัปปิยภัณฑ์เป็นค่าซ่อมเสนาสนะบริเวณคณะกลางในวัดเทพศิรินทราวาสเป็นจำนวน๑๐๐,๐๐๐ บาท และเมื่อคราวทำบุญวันเกิดครบ ๙๙ ปี ก็ได้

บริจาคสมทบทุนมูลนิธิ โรงพยาบาลสมเด็จพระสังฆราช อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยาอีก๑๒,๔๐๐ บาท

ปฏิปทาบางประการที่นำมาแสดงนี้ เป็นการฟื้นฟูคุณสมบัติของท่านพระญาณวิสุทธิเถร ไว้เป็นอนุสาวรีย์สืบไป ซึ่งชวนให้ศิษยานุศิษย์และผู้เคารพนับถือพิจารณาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตสืบต่อไป ท่านพระญาณวิสุทธิเถร ที่ประพฤติพรหมจรรย์อยู่ในเพศพระภิกษุถึง ๗๕ ปี ได้บำเพ็ญคุณประโยชน์ทั้งส่วนตนและผู้อื่นตลอดมา ล้วนแต่แสดงให้ปรากฏว่าท่านมีศรัทธามั่นคง ปฏิบัติตนตามพระธรรมวินัยสม่ำเสมอ จนเป็นที่ทราบซึ้งในจริยานุวัต ถึงกับเรียกขานนามท่านว่าหลวงปู่ ด้วยความสนิทใจ ข้อที่น่าพลอยยินดีกับท่านอีกประการก็คือ เมื่อมีอายุครบ ๙๙ ปี คณะสงฆ์วัดเทพศิรินทร์ ศิษยานุศิษย์ได้จัดการให้ท่านได้บำเพ็ญกุศลฉลอง เมื่อวันอาทิตย์ที่ ๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๕ ได้เสวยความปลื้มปีติมาแล้ว ครั้นความปีตินั้นผ่านมาถึง

วันพฤหัสบดีที่ ๒๖ สิงหาคม ๒๕๒๕ ก็ได้ถึงมรณภาพด้วยความสงบอย่างน่าบูชา รวมอายุได้ ๙๙ ปี ๑๗ วัน จริยานุวัตที่ท่านปฏิบัติในฐานะผู้เจริญด้วยวัยวุฒิและคุณวุฒิอยู่ในเพศบรรพชิตจนตลอดชีพ ย่อมชวนให้ศิษยานุศิษย์ทั้งหลายปีติปราโมทได้ว่า ชีวิตของท่านพระญาณวิสุทธิเถร พาหิย นี้ เป็นชีวิตสว่างมา สว่างไป ล้วนมีสภาพใกล้เคียงกับคุณลักษณะที่สมเด็จ พระบรมศาสดาตรัสไว้โดยแท้ ตามกระแสนิกเขปบทว่า ยมฺหิ สจฺจญฺจ ธมฺโม จ อหึสา สญฺญโม ทโม เป็นต้น ความว่า ความจริง ๑ ธรรม ๑ ความไม่เบียดเบียน ๑ ความสำรวม ๑ ความฝึกใจ ๑ มีอยู่ในบุคคลใด บุคคลผู้นั้นแล ชื่อว่ามีมลทินอันคายแล้ว ผู้มีปัญญา เรากล่าวว่า เป็นผู้มั่นคงในคุณธรรม ดังนี้

นัยแห่งพระพุทธภาษิตนี้ย่อมแสดงว่า พระพุทธองค์มิได้ทรงยกย่องสรรเสริญผู้มีแต่อายุมาก ว่าเป็นคนแก่ผู้เฒ่าหรือเถระเท่านั้น หากแต่ทรงยกย่องเฉพาะผู้เจริญด้วยคุณธรรมเป็นสำคัญ ที่ควรแก่การเรียกร้องว่า

คนแก่ ผู้เฒ่า หรือเถระ ผู้มั่นคง เพราะเหตุนี้ จึงตรัสคุณธรรมไว้ ๕ ประการ สำหรับเป็นคุณสมบัติของท่านผู้ควรแก่การเรียกร้องว่า คนแก่ ผู้เฒ่า หรือเถระ หรือโดยนัยยะ คือคุณสมบัติของผู้ใหญ่ทุกตำแหน่งการงาน ตามเนื้อความที่จะวิสัชนาต่อไปตามลำดับ

สัจจะ ความจริง คุณธรรมข้อที่ ๑ หมายถึงสภาพของจริง ที่บุคคลผู้นิยมความจริง จะพึงอบรมให้เกิดความจริงขึ้นประจำอัธยาศัย จนปรากฏออกมาเป็นพูดจริง ทำจริง ใจจริงอย่างใด พูดจริงอย่างนั้น ความจริงมีอยู่อย่างไร มีสติปัญญารู้เห็นตามจริง เท่าความจริงไม่เกินหรือหย่อน และประพฤติตนอยู่ในหลักแห่งความจริง สมเหตุผลตนประมาณกาลบุคคลตราบเท่าทราบถึงความจริงอย่างประเสริฐ คือ ทุกข์ เหตุเกิดแห่งทุกข์ ความดับทุกข์ ทางให้ถึงความดับทุกข์ เป็นที่สุด

ผู้ไม่นิยมสัจจะย่อมเหลาะแหละโลเลคดในข้องอในกระดูก หน้าไหว้หลังหลอกไว้ใจได้ยาก ท่านจึงไม่ยกว่าเป็นคุณของผู้ใหญ่

ธัมมะ คุณธรรมข้อที่ ๒ ในที่นี้ หมายถึงเว้นจากอคติ ๔ อย่าง คือไม่มีน้ำใจลำเอียงเพราะ รัก ชัง กลัว หลง ในการปฏิบัติกิจการงานเกี่ยวกับสังคมทั่วไป คงถือความซื่อตรงตามธรรมเป็นหลักอยู่เสมอ ไม่ยอมให้อำนาจแห่งความ รัก ชัง กลัว หลง อย่างใดอย่างหนึ่งมาเปลี่ยนผิดให้เป็นถูก ผิดมากให้เป็นผิดน้อย ถูกน้อยให้เป็นถูกมาก ไม่มีถูกเลยกลับช่วยให้มีถูกขึ้น เป็นต้น ผู้ไม่ถึงอคติ ยึดถือความซื่อตรง ตามแนวสุจริตธรรมเป็นชีวิตจิตใจ ย่อมมีความสุขจำเริญขึ้นตามลำดับ เหมือนพระจันทร์ข้างขึ้น จะค่อยเปล่งรัศมีสว่างไสวรุ่งโรจน์ยิ่งขึ้นทุกวัน ตราบถึงวันเพ็ญ เพราะมีผู้เคารพนับถือ เป็นเกียรติยศชื่อเสียง ส่วนผู้ถือคติย่อมได้รับผลตรงกันข้าม มีแต่จะลดลับดับเกียรติยศชื่อเสียงลงตามลำดับ แม้ผู้อื่นจะไม่รู้เห็นความเสื่อมแต่ตนเองย่อมหน้าชื่นอกตรม มีนรกสุมใจตลอดกาล เพราะอคติคอยเผารนใจอยู่เสมอ

อหึสา ความไม่เบียดเบียน คุณธรรมข้อที่ ๓ หมายถึงมีน้ำใจเอิบอิ่มอยู่ด้วยพรหมวิหารธรรม คือ เมตตา ความรัก กรุณา ความสงสาร มุทิตา ความพลอดยินดี และอุเบกขา วางเฉยไม่ซ้ำเติม เป็นปกติของอัธยาศัย เป็นที่ร่มเย็นเป็นสุขแก่ผู้เข้าใกล้คบหาสมาคม เหมือนสระน้ำใสสะอาดเย็น ให้ความร่มรื่นชื่นใจแก่ผู้พบเห็น หรือได้อาศัยสนานกายดื่มกิน ย่อมบันเทิงใจมิวายฉะนั้น

ส่วนผู้มีนิสัยเบียดเบียน มักหมองคล้ำตั้งแต่กายวาจา ตลอดน้ำใจ เป็นที่หวาดเกรง ไม่มีใครยินดีเข้าใกล้คบหาสมาคม เพราะเป็นดังอสรพิษไม่ทราบว่าจะแว้งขบกัดเมื่อไร

สัญญมะ ความสำรวม คุณธรรมข้อที่ ๔ หมายถึงการคอยสำรวมส่วนกายวาจา ไม่ยอมให้ล่วงละเมิดความชั่วอย่างหยาบ ที่สามารถปรากฏแก่หูตาของคนทั้งหลายได้ง่าย รวมเรียกว่า ศีล คือระมัดระวังความ

ชั่วเสียหาย ตามฐานะของตนอยู่เป็นปกติ ไม่สร้างความชั่วใหม่เพิ่มเติมความชั่วเก่า ทั้งในที่ลับที่แจ้ง พยายามเพื่อละความชั่วทั้งหยาบละเอียด ที่ยังสิงอยู่ในอัธยาศัยให้สิ้นไป เพราะความชั่ว เป็นของละได้ ไม่เหลือวิสัยของผู้บัณฑิต ผู้รักตนอย่างแท้จริง

ส่วนผู้ขาดสำรวม ย่อมมีนิสัยมักง่าย สกปรกมัวมอมด้วยความชั่ว เป็นที่สะอิดสะเอียนแก่ผู้เข้าใกล้คบค้าสมาคม

ทมะ ความฝึกใจ คุณธรรมข้อที่ ๕ หมายถึงการอบรมความดี ฝึกฝนอัธยาศัยให้เห็นโทษของความชั่ว เห็นคุณแห่งการประพฤติความดีในที่ทุกสถานตลอดกาลทุกเมื่ออย่างละเอียด หมั่นฝึกสติควบคุมอา– รมณ์ที่ผ่านจากทาง ตา หู จมูก ลิ้น กายใจ ไม่ให้หลงมัวเมา ยึดถือเป็นจริงจังจนเกินควร ที่จะนำให้เที่ยวแสวงหารูปมาบำเรอตา เสียงมาบำเรอหู หากลิ่นมาบำเรอจมูก หาสัมผัสมาบำเรอกาย หาอารมณ์มาบำเรอใจ เพราะการหลงแสวงหาสิ่งเหล่านี้ มาบำเรอ

ความพอใจตน ที่ตกอยู่ในอำนาจ โลภะ โทสะ โมหะ ย่อมชวนให้เคลิบเคลิ้ม เห็นผิดเป็นชอบ ลืมฐานะเกียรติยศ ชื่อเสียง ความผิด ความถูก ปิดบังหิริโอตตัปปะเสียสิ้น เป็นบ่อเกิดแห่งความชั่วร้ายนานาประการ เมื่อมีสติคอยพิจารณารูปเสียง กลิ่น รส สัมผัส ธัมมารมณ์อยู่ จะเป็นการปิดกั้นกระแสแห่งความชั่วทั้งหลายได้ เป็นการฟื้นฟูหิริโอตตัปปะ ปลดเปลื้องโลภะ โทสะ โมหะ ให้เบาบางเป็นอย่างดี ด้วยประการฉะนี้

คุณธรรม ๕ ประการ คือ สัจจะ ความจริง ธรรมะ อหิสา ความไม่เบียดเบียนสัญญมะ ความสำรวม ทมะ ความฝึกใจ เหล่านี้ เมื่อรวมหลอมเอิบอิ่มประจำอยู่ในอัธยาศัยผู้ใด ย่อมส่งเสริมผู้นั้นให้มีสง่าราศี องอาจน่าเคารพนับถือ จะกระทำสิ่งไร จะพูดถึงสิ่งไร หรือจะคิดการงานอย่างไร ย่อมประกอบด้วยประโยชน์ทั้งฝ่ายตน ฝ่ายผู้อื่นด้วยเสมอ หรือแม้จะพร่าประโยชน์

ตนบ้าง แต่ได้ประโยชน์ส่วนรวม ก็ยินดีเสียสละ ไม่เป็นที่หวาดระแวงภัยแก่ใคร ๆ กิริยาพาที สมเกียรติสมฐานะจะไม่ถูกตำหนิว่า ท่าดีทีเหลวแม้อายุจะน้อยด้อยตระกูล แต่เจริญด้วยคุณธรรมทั้ง ๕ นี้ ประจำอัธยาศัย ย่อมสมควรเรียกว่า ผู้เฒ่าผู้แก่ หรือเถระผู้ใหญ่ผู้มั่นคงอยู่ในธรรม สมกับตำแหน่งประมุขในทุกกิจการ และมิใช่เป็นคุณธรรมเฉพาะบรรพชิต จะประพฤติปฏิบัติตามเท่านั้น ย่อมสาธารณ์ถึงคฤหัสถชนด้วย เพราะความเป็นผู้แก่ผู้มั่นคงด้วยคุณธรรม หรือเรียกทับศัพท์ว่า เถระ ผู้มีอัธยาศัยประกอบด้วยความจริง ปราศจากอคติ มีเมตตากรุณา สำรวม ฝึกฝนตนนั้น ทุกบุคคล ทุกสังคม ล้วนปรารถนาทั่วกัน ท่านจึงยกย่องสรรเสริญผู้เจริญด้วยคุณความดี ที่เรียกว่าคุณวุฒิยิ่งกว่าชาติวุฒิ วัยวุฒิพยายามรักษาอนามัยดี ก็สามารถมีอายุยืนยาวอยู่ได้นานเอง ส่วนคุณวุฒิ คือการอบรมความดี คายความชั่วให้หมดไป จึงเป็นสิ่ง

ปรารถนาทั่วไป ทุกกาลสมัย ทุกสังคม พระพุทธภาษิต ที่ตรัสว่า "บุคคลไม่ชื่อว่า เป็นเถระ คือคนแก่ เพราะมีผมหงอกบนศรีษะ ผู้มีวัยแก่รอบแล้วนั้น เราเรียกว่าแก่เปล่า" ย่อมส่องความหมายว่า ทรงมุ่งผู้ทรงคุณธรรม ๕ ประการ คือ สัจจะ ธัมมะ อหึสา สัญญมะ ทมะ ไว้เป็นปกติอัธยาศัย ว่าเป็นเถระ คือคนแก่ด้วยคุณธรรมอย่างมั่นคง ชื่อว่าผู้คายมลทินเครื่อยเศร้าหมองให้หมดจดจากอัธยาศัย โดยตรงกันข้าม ผู้ไม่นิยมสัจจะนิยมแต่อคติ ขาดเมตตากรุณา ไม่ระมัดระวังอบรมใจตน ชื่อว่าผู้เก็บมลทินไว้ จึงเป็นผู้แก่เปล่า ดังนี้

ท่านพระญาณวิสุทธิเถร ได้ประพฤติพรหมจรรย์อยู่ในธรรมวินัยตลอดเวลา ๗๕ ปี ได้แสดงปฏิปทาให้เห็นว่า ท่านเป็นธรรมจารีโดยแท้ คล้ายกับกระแสคุณธรรมที่ตรัสไว้ ๕ ประการ ตามนัยที่แสดงมา จึงเป็นผู้ที่ศิษยานุศิษย์ ตลอดผู้เคารพนับถือ สักการะบูชาด้วยความสนิทใจ ขออำนาจแห่งกุศลมัยที่ศิษยานุศิษย์

ตลอดผู้เคารพนับถือ ได้บำเพ็ญในวาระนี้ จงส่งเสริมให้ท่านพระญาณวิสุทธิเถร หลุย พาหิยเถร ถึงสันติสุขตามควรแก่คติวิสัยในสัมปรายภพ สมเจตนาปรารภอุทิศของปิยชนทั้งหลาย ทุกประการ

ในอวสานแห่งพระธรรมเทศนา พระสงฆ์จะได้สาธยายปกิณณกคาถา โดยสรภัญญวิธี พร้อมทั้งคำแปล เพื่อเพิ่มพูลกุศลทักษิณานุปทานให้ยิ่งขึ้น ณ กาลบัดนี้.

ไหว้ ๕ ครั้ง

ของ

เจ้าพระคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ญาณวรเถร
วัดเทพศิรินทราวาส

ในวันหนึ่งกับคืนหนึ่ง ไม่ว่าเวลาไรตามแต่เหมาะ ต้องไหว้ให้ได้ ๕ ครั้งเป็นอย่างน้อย ในคราวเดียวนั้น ถ้ามีดอกไม้ ธูปเทียน ก็บูชา ถ้าไม่มีก็มือ ๑๐ นิ้ว และปากกับใจ ควรไหว้จนตลอดชีวิต คือ

ครั้งที่ ๑ พึงนั่งกระโหย่งเท้าประณมมือว่า นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ ฯ ๓ หน แล้วว่าพระพุทธคุณ คือ อิติปิ โส ภะคะวา อะระหัง สัมมาสัมพุทโธ วิชชาจะระณะสัมปันโน สุคะโต โลกะวิทู อะนุตตะโร ปุริสะทัมมะสาระถิ สัตถา เทวะ มะนุสสานัง พุทโธ ภะคะวาติ ฯ หยุดระลึกถึง พระปัญญาคุณคือทรงรู้ดีรู้ชอบสิ้นเชิง พระบริสุทธิคุณ คือทรงละความเศร้าหมองได้หมด พระกรุณาคุณ คือ

ทรงสงสารผู้อื่น และสั่งสอนให้ปฏิบัติตามของพระพุทธเจ้า จนเห็นชัดแล้ว กราบลงหน ๑

ครั้งที่ ๒ ว่า พระธรรมคุณ คือ สะวากขาโต ภะคะวะตา ธัมโม สันทิฏฐิโก อะกาลิโก เอหิปัสสิโก โอปะนะยิโก ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ วิญญูหีติ ฯ หยุดระลึกถึงคุณพระธรรมที่รักษาผู้ปฏิบัติตาม ไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว จนเห็นชัดแล้ว กราบลงหน ๑ ฯ

ครั้งที่ ๓ ว่า พระสังฆคุณ คือ สุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ อุชุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ ญายะปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ สามีจิปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ ยะทิทัง จัตตาริ ปุริสะยุคานิ อัฏฐะ ปุริสะปุคคะลา เอสะ ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ อาหุเนยโย ปาหุเนยโย ทักขิเณยโย อัญชะลิกะระณีโย อะนุตตะรัง ปุญญักเขตตัง โลกัสสาติ ฯ หยุดระลึกถึงคุณคือความปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติถูก ปฏิบัติชอบ ของพระอริสงฆ์ จนเห็นชัดแล้ว กราบลงหน ๑ ฯ

นั่งพับเพียบประณมมือ ตั้งใจถึงพระรัตนตรัยเป็น

สรณะ ไม่ถึงสิ่งอื่นยิ่งกว่าจนตลอดชีวิต ว่าสรคมน์คือ พุทธัง สะระณัง คัจฉามิ ธัมมัง สะระณัง คัจฉามิ สังฆัง สะระณัง คัจฉามิ ฯ ทุติยัมปิ พุทธัง สะระณัง คัจฉามิ ทุติยัมปิ ธัมมัง สะระณัง คัจฉามิ ทุติยัมปิ สังฆัง สะระณัง คัจฉามิ ฯ ตะติยัมปิ พุทธัง สะระณัง คัจฉามิ ตะติยัมปิ ธัมมัง สะระณัง คัจฉามิ ตะติยัมปิ สังฆัง สะระณัง คัจฉามิ ฯ

ครั้งที่ ๔ ระลึกถึงคุณมารดาบิดาของตน จนเห็นชัดแล้ว กราบลงหน ๑ ฯ

ครั้งที่ ๕ ระลึกถึงคุณของบรรดาท่านผู้มีอุปการะแก่ตน เช่น พระมหากษัตริย์ และครูบาอาจารย์เป็นต้นไป จนเห็นชัดแล้ว กราบลงหน ๑ ฯ

ต่อไปนี้ไม่ต้องประณมมือ ตั้งใจพิจารณาเรื่องและร่างกายของตนว่าจะต้องแก่ หนีความแก่ไปไม่พ้น จะต้องเจ็บ หนีความเจ็บไปไม่พ้น จะต้องตาย หนีความตายไปไม่พ้น จะต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งสิ้น มีกรรมเป็นของตัว คือทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นอนิจจัง ไม่เที่ยง ไม่แน่นอน เป็นทุกข์

ลำบากเดือดร้อน เป็นอนัตตาไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของตน ฯ ครั้นพิจารณาแล้วพึงแผ่กุศลทั้งปวง มีการกราบไหว้เป็นต้น อุทิศให้แก่ท่านผู้มีคุณมีมารดาบิดาเป็นต้น ตลอดจนชั้นสูงสุด คือพระมหากษัตริย์ ทั้งเทพดามนุษย์ และสัตว์ทั้งหลายว่า จงเป็นสุข ๆ อย่ามีเวรมีภัยเบียดเบียนกันและกัน รักษาตนให้พ้นจากทุกข์ภัยทั้งสิ้นเถิด ฯ

การไหว้ ๕ ครั้งนี้ ถ้าวันไหนขาด ให้ไหว้ใช้หนี้ ๕ ครั้ง ในวันรุ่งขึ้น ถ้านั่งกระโหย่งเท้าไม่ได้ ก็นั่งพับเพียบ ถ้าไม่ได้ก็นอนไหว้ เมื่อยกมือไม่ขึ้น ก็ปากกับใจ ถ้าทำได้อย่างนี้เป็นเครื่องพยุงตนให้เป็นคนดีไม่ให้เป็นคนชั่ว และให้ตั้งอยู่ในที่ดีไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว ถ้าผู้ใดประพฤติได้เสมอจนตลอดชีวิต ผู้นั้นจะอุ่นใจในตัวของตัวเอง มีความเจริญงอกงามไพบูลย์ยิ่ง ๆ ขึ้นเสมอทุกคืนทุกวัน คุ้มครองป้องกันภยันตรายปราศจากความเสียหายที่ไม่เหลือวิสัย และตั้งตัวได้ในทางคดีโลกและทางคดีธรรม เต็มภูมิเต็มชั้นของตน ๆ ทุกประการ

หนังสือบทสวด

๏ เป็นคนควรอุตส่าห์รักษา ความดีและหน้าที่ของคน ต้องรักตนอีกทั้งรักชาติ กับทั้งรักศาสนา รักตนนั้นควรต้องหมั่นหา ความดีเล่าเรียนซึ่งวิชา รักชาติอย่าคิดแกล้งเบียดเบียฬ ให้ทุกข์ซึ่งกันและกัน อุตส่าห์คิดโอบอ้อมบำรุง แนะนำสั่งสอนชาติของตน ให้เป็นคนประพฤติดียิ่ง ความชั่วทิ้งทุกสิ่งสรรพ์ รักศาสนาหมั่นศึกษา และอุตส่าห์พึ่งพระสัทธรรม์ ศีลห้านั้นรักษาเป็นนิตย์ ความเห็นผิดอย่าให้มี ฯ

๏ เราคนไทยได้เกิด ในสยาม ประเทศเอย
ถือพุทธศาสน์งาม เหมาะแล้ว
สืบวงศ์ตระกูลตาม ถือต่อ กันมา
บุญนักเกิดพบแก้ว เก็บไว้เหนือเศียร ฯะ

๏ คำสอนพระพุทธ์ล้วน แก่นสาร
ใครไม่อาจต้านทาน ต่อสู้

เป็นคำที่หลักฐาน จริงมั่น คงนอ
กำจัดทุกข์ของผู้ เชื่อแล้วทำตาม ฯะ

๏ พระสงฆ์เป็นศิษย์แท้ ของพระ พุทธ์นา
ท่านปฏิบัติสละ ชั่วแล้ว
สมจริงดั่งธัมมะ ที่พระ สอนเอย
บริสุทธิ์ผ่องแผ้ว ดุจแก้วหมดธุลี ฯะ

๏ คุณพระพุทธเจ้า ย่อสาม
บริสุทธิคุณตาม แบบแท้
ปัญญาธิคุณนาม ตัดฆ่า กิเลสเอย
กรุณาคุณมากแล้ แผ่ให้มหาชน ฯะ

๏ คุณพระธัมมะเจ้า สองหนา
ระเบียบแบบไตรสิกขา บอกชี้
อีกธรรมข้ามโลกนา ผลสุข เกษมเฮย
ธัมมะนำสัตว์ลี้ โลกแล้วไปนิพพาน ฯะ

๏ คุณพระสงฆะเจ้า ปฏิบัติ ดีเอย
เป็นย่อคุณกำจัด ชั่วได้
ท่านพ้นโลกสงัด จากบาป แล้วนา
เป็นที่ควรกราบไหว้ ท่านนั้นนาบุญ ฯะ

๏ มนุษย์ทั้งหลายมาก ภัยทุกข์ยากมาถึงตัว ในใจให้ขุ่นมัว ด้วยความกลัวนั้นเหลือเกิน นึกถึงภูเขาป่า และสวนไม้ดอกผลเจริญ ต้นไม้เจดีย์เชิญ มาช่วยดับระงับภัย ที่พึ่งทั้งหลายนั้น จะป้องกันช่วยไม่ได้ ไม่พ้นจากทุกข์ภัย อย่านับถือจะพาหลง ใครถึงพระสัมพุทธ์ ทั้งพระธรรมและพระสงฆ์ อีกทั้งเห็นพระธรรมตรง คือความจริงสี่ประการ ทุกข์หนึ่งเหตุเกิดทุกข์ และดับทุกข์ในสงสาร หนทางแปดประการ รู้เห็นจริงประจักษ์ใจ ที่พึ่งทั้งหลายนี้ ใครถึงแล้วพ้นทุกข์ได้ แสนสุขสบายใน น้ำจิตต์พ้นความกลัวจริง ฯะ

๏ ข้าขอกราบไหว้คุณ ท่านบิดาและมารดา เลี้ยงลูกเฝ้ารักษา แต่คลอดมาจึงเป็นคน แสนยากลำบากกาย ไม่คิดยากลำบากตน ในใจให้กังวล อยู่ด้วยลูกทุกเวลา ยามกินถ้าลูกร้อง ก็ต้องวางวิ่งมาหา ยามนอนห่อนเต็มตา พอลูกร้องก็ต้องดู กลัวเรือดยุงไรมด จะกวนกัดริบอุ้มชู อดกินอดนอนสู้ ทนลำบาก

หนักไม่เบา คุณพ่อแม่มากนัก เปรียบน้ำหนักยิ่งภูเขา แผ่นดินทั้งหมดเอา มาเปรียบคุณไม่เท่าทัน เหลือที่จะแทนคุณ ของท่านนั้นใหญ่อนันต์ เว้นไว้แต่เรียนธรรม เอามาสอนพอผ่อนคุณ สอนธรรมที่จริงให้รู้ไม่เที่ยงไว้เป็นคุณ แล้วจึงแสดงคุณ ให้เห็นจริงตามธรรมดา นั่นแลจึงนับได้ ว่าสนองซึ่งคุณนา ใช้ค่าข้าวป้อนมา และน้ำนมที่กลืนกิน ฯะ

๏ ข้าขอนอบน้อมคุณ แก่ท่านครูผู้อารี กรุณาและปรานี อุตส่าห์สอนทุก ๆ วัน ยังไม่รู้ก็ได้รู้ ส่วนของครูสอนทั้งนั้น เนื้อความทุกสิ่งสรรพ์ ดีช่วยชี้ให้ชัดเจน จิตต์มากด้วยเอ็นดู อยากให้รู้เหมือนแกล้งเกณฑ์ รักไม่ลำเอียงเอน หวังให้แหลมฉลาดคม เดิมมืดไม่รู้แน่ เหมือนเข้าถ้ำเที่ยวคลำงม สงสัยและเซอะซม กลับสว่างแลเห็นจริง คุณส่วนนี้ควรไหว้ยกขึ้นไว้ในที่ยิ่ง เพราะเราพึ่งท่านจริง จึงได้รู้วิชาชาญ ฯะ

๏ อายุเราสิ้นเสื่อม เป็นนิตย์
แก่เจ็บตายตามติด เร่งใกล้
ไม่ควรจะปล่อยจิตต์ ให้ติด หลงนา
หลงลาภยศสุขไซร้ อีกทั้งสรรเสริญ ฯะ

๏ ความตายถึงเข้าละ ทั้งหมด
สุขลาภสรรเสริญยศ ที่ได้
ยิ่งคิดยิ่งสลด ใจนัก จริงนา
กายนิ่งดังท่อนไม้ อนาถให้ชนเห็น ฯะ

๏ กายจิตต์คิดเกิดแล้ว เสื่อมพลัน
เกิดดับเช่นกับฝัน เรื่องนี้
คิดคิดก็ขันขัน หลงเชื่อ ใจนา
ทุกข์ยากลำบากชี้ บอกให้ไป่เห็น

๏ ทุกข์อะไรจะล้ำเท่า เจ็บตาย
กลัวนักทั้งหญิงชาย ทั่วหน้า
จะตายเมื่อไรหมาย รู้ไม่ ได้นอ
กลัวจะตายนี่แลจ้า จัดแท้เหลือทน ฯะ

๏ กลัวตายใช่จะพ้น เมื่อไร
กลัวก็ต้องเข้าไป ที่นั้น
ผู้เดียวไม่มีใคร เป็นเพื่อน สองนา
มีแต่ดีชั่วปั้น ส่งให้ใจเห็น ฯะ

๏ ทำอย่างไรจะพ้น กลัวตาย
หมั่นสงบจิตต์จนหาย เรื่องฟุ้ง
ดูเสื่อมของใจกาย นี่แหละ ทางเอย
เกลสหมดหายสดุ้ง จึ่งพ้นกลัวตาย ฯะ

๏ ใครหวังพ้นทุกข์จงหมั่นกระทำ สมถะและวิปัสสนา เพียรสงบใจดูตามความเป็นจริง สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงทั้งนั้น สังขารทั้งหลายเกิดขึ้นเสื่อมไป เกิดขึ้นดับไปเป็นเรื่องเดียวกัน ไม่เที่ยงเป็นทุกข์ ใช่ตัวทั้งสาม ประสงค์เนื้อความหนทางเหมือนกัน ใจชอบไม่เที่ยงก็ดูไม่เที่ยง ใจชอบความเสื่อมก็ดูความเสื่อม ใจชอบเกิดดับก็ดูเกิดดับ ใจชอบดูทุกข์ก็ดูทุกข์ไป ใจชอบใช่ตัวก็ดูใช่ตัว ควรทำให้เห็นให้รู้ตามจริง ตัณหาทั้งหลายควรรีบเร่งละ ละได้เย็นนะ

เพียรละเถิดดี ความอยากทั้งหลายละให้สิ้นเชิง อยากให้เขาชอบอยากให้เขาชม อยากยกตัวดีกลัวจะไม่ดี อยากปิดความชั่วอยากอวดความดี อยากติเตียนเขา อยากดีกว่าคน อยากจะเป็นใหญ่ให้เขานับถือ อยากให้เขารู้ว่าตัวทำดี อยากได้ความสุขกลัวความทุกข์ เต็มที่ อยากได้ใจดี อยากมีอยากเป็น อยากรู้อยากเห็นอยากเย็นสบาย อยากนิ่งอยากใสอยากได้อยากถึง อยากหมดทั้งนี้ ควรละทั้งนั้น ว่ามาแต่ต้นจนจบบทนี้ เป็นคำสอนดีควรเร่งจดจำ สิ่งใดให้ทำอุตส่าห์ทำตาม สิ่งใดให้ละเพียรละร่ำไป ใครละอยากได้เย็นใจจริง ๆ ไม่มีความร้อนนั่งนอนสบาย ฯะ

๏ มนุษย์จิตต์งามนัก เมื่อหมดรักสิ้นไม่รู้ พ้นกิเลสสัตรู เพราะรู้แจ้งตามความจริง แต่ก่อนเมื่อไม่รู้ รักร้อนอยู่เหมือนไฟผิง เผาจิตต์ให้ติดกลิ้งเกลือกทุกข์อยู่มิรู้วาย ดิ้นแด่วอยู่ในทุกข์ ไฟรักลุกร้อนใจกาย เหลือที่จะคลี่คลาย ให้รักร้อนนั้นอ่อนลง รักสิ่งใดไม่เท่า รักใจเราเพราะความหลง จึงพาให้

งวยงง รักสิ่งอื่นเที่ยวพัวพัน ถอนรักที่ใจได้ สมบัติในภพสามนั้น ไม่ทำให้กระสัน น้ำจิตต์ได้สักสิ่งเดียว ถ้าจะถอนความรัก ต้องรู้จักความจริงเจียว สังขารเกิดประเดี๋ยว พลันแตกดับล่วงลับไป ใครทำตามคำกล่าว เมื่อถึงคราวเห็นเกิดใน รู้ดับโดยฉับไว หน่ายปล่อยได้สบายบาน ภายหลังรู้จักรัก ที่ร้อนนักมาช้านาน ยินดียึดสังขาร ทั้งไม่รู้จักความจริง ไม่รู้ยินดียึด ติดแน่นปึดทั้งสามสิ่ง วิญญาณจึงจมดิ่งอยู่ในทุกข์สิ้นกาลนาน ฯะ

๏ จิตต์เผลอจึงเพ้ออยาก ได้สุขมากผลักทุกข์หนี อยากได้ใจอย่างดี เป็นสุขตั้งหวังสบาย อยากไปก็ไม่สม ดังอารมณ์ที่ใจหมาย เพราะใจกับร่างกาย เป็นตัวทุกข์สุขไม่มี ยิ่งอยากยิ่งเพิ่มทุกข์เหมือนหาสุขในอัคคี ละอยากเสียเถิดดี คงทุกข์เก่าค่อยเบาใจ อุตส่าห์เพียรละอยาก อยากน้อยมากอยากร่ำไป อยากสุขอยากเย็นใส อยากไม่สมตรมใจนาน ละอยากด้วยรู้ยิ่ง คือรู้จริงแห่งสังขาร รู้ชัด

ว่าวิญญาณ เป็นทุกข์นักสิ้นรักใจ วิญญาณก็รู้พลัน ว่าตัวนั้นใช้ไม่ได้ ความอยากจึงจากไป ก็รู้ได้ด้วยใจตน ภายหลังถึงจะอยาก ก็ไม่มากอย่างเหลือล้น เพราะรู้ซึ่งเหตุผล ของความจริงทุกสิ่งอัน ฯะ

๑ อนิจจังสังขารา ไม่เที่ยงหนาทั้งหญิงชาย พอเกิดแก่เข้าติดกาย สังขารกลายเร่งแปรปรวน แปรเข้าไปหาความตาย ทุกลมหายใจโดยด่วน เมื่อไรถึงกรรมตามควร ชีวิตก็ม้วนมรณา เหมือนนักโทษที่ถึงตาย เขานำไปสู่ที่ฆ่า ยิ่งก้าวยิ่งใกล้ตายหนา สังขาราไม่จีรัง อุตส่าห์เถิดเร่งฝึกสอน ให้ใจอ่อนลงเสียบ้าง หมั่นนึกถึงอนิจจัง สติตั้งภาวนา เป็นของจริงเหมือนหลักชัย ยกขึ้นไว้ในศาสนา เห็นไม่เที่ยงเป็นทุกขา อนัตตาตลอดถึงกัน อนิจจังคือไม่เที่ยง อย่าหลีกเลี่ยงเลยทุกข์ทั้งนั้น ไม่ใช่ตัวอย่าพัวพัน ขันธ์ทั้งนั้นใช่ของเรา เมื่อเกิดไม่ได้อะไรมา วายชีวาทิ้งไปเปล่า ทรัพย์สมบัติคนอื่นเอา ตายแล้วเปล่าไม่ได้อะไร ดีกับชั่วเป็นของตัวแท้ นี่แลแน่ติดตัวไป

เป็นของตรงไม่สงสัย จริงกับใจรู้ทุกคน รู้แต่จำตามเขาว่า ไม่เกิดปัญญาขึ้นในตน พาให้จิตต์เที่ยวคิดวนหลงด้วยกลกิเลสมาร ตัณหาก็ร้ายเหลือที่ อยากได้ดีในสังขาร พาให้จิตต์เที่ยวคิดอ่าน ล้วนแต่การเกิดแก่ตาย ตัณหาเหมือนหนอนบ่อนจิตต์ ทำให้ติดทุกข์ไม่วาย ทุกข์ด้วยเกิดแก่เจ็บตาย โศกร่ำไรเพ้อรำพันทุกข์โทมนัสคับแค้นใจ ของรักไว้พลัดพรากกัน ของไม่รักมาพัวพัน ทุกข์ทั้งนั้นดังว่ามา ทุกข์อยากได้อะไรไม่สม ก็เกรียมกรมในอุรา โดยย่อทุกข์ก็คือขันธ์ห้า ทุกข์อื่นจึงพากันรุมรึง วางขันธ์ห้าลงเสียได้ทุกข์ที่ไหนจะมาถึง กิเลสสงัดไม่รัดรึง จิตต์ผ่องถึงสุขสำราญ ฯะ

๑ อุตส่าห์ฝึกหัดใจ อย่าเป็นไปกับขันธ์ห้า คิดรู้สิ่งใดนา ปล่อยวางเสียทุกสิ่งสรรพ์ ปล่อยแล้วอย่าหวังสุข จะถูกทุกข์เข้าบีบคั้น ปล่อยแล้วเป็นแล้วกันเท่านั้นแลเป็นอย่างดี อย่าอยากหาความสุข ในกองทุกข์สุขไม่มี ขันธ์ห้าแบบกชี้ ว่าเป็นทุกข์ทั้งห้าขันธ์

ระวังเมื่อทำใจ มักอยากได้ความสุขพลัน จะพาใจป่วนปั่น ไม่สบายวุ่นวายร้อน ยิ่งอยากก็ยิ่งยุ่ง จิตต์เลยฟุ้งเป็นนิวรณ์ ที่นึกลงนอน ถอนใจใหญ่หมองใจตน ความอยากทั้งปวงนี้ ไม่มีดีเท่าปลายขน ละอยากเสียแล้วพ้น ทุกข์ทั้งหลายสบายดี นึกถึงอยากของจิตต์ มักชอบคิดอยากมั่งมี เพลินไปในโลกีย์ เหมือนอัคคีไหม้ลามไป คิดไปในเรื่องนี้ เห็นไม่ดีคิดเรื่องใหม่ คิดมาแลคิดไป เรื่องวุ่นใจทั้งนั้นแล เพราะใช่สงบจิตต์ อย่างนี้ผิดเป็นโทษแท้ ได้มาเป็นทุกข์แย่ กลับเห็นว่าเป็นสุขดี ความเห็นกลับตรงข้าม ตรงนี้ความลึกลับลี้ เห็นจนดีกว่ามี จนอย่างนี้ พ้นกังวล นั่งนอนไม่มีห่วง เย็นทั้งปวงนั่นแลผล ของใจไม่ดิ้นรน ไปอยากได้วัตถุกาม อารมณ์เบาสว่าง แจ่มกระจ่างหายวาบหวาม จิตต์สงบไม่วู่วาม จึงสมนามว่าสุขดี ฯะ

๏ สัญญาภายนอกนั้น รวมหมด ห้าเอย
จำรูปเสียงกลิ่นรส ถูกต้อง

ภายในจิตต์กำหนด จิตต์เพ่ง จำนา
จิตต์ไม่ลืมจำจ้อง จิตต์รู้จำใน ฯะ

๏ ในเกิดนอกดับสิ้น หมดนา
นอกเกิดในดับหา ไป่ได้
เกิดดับเปลี่ยนกันมา ทุกขณะ จิตต์เอย
ขืนยึดก่อทุกข์ให้ เร่าร้อนใจกาย ฯะ

๏ บุญสิ่งใดไม่ใหญ่เท่ารู้จริง นิวรณ์ทิ้งใจดูหมู่สังขาร คือคิดนึกตรึกตรองสิ่งต้องการ หรือรำคาญคิดนึกที่ตรึกไป เอาใจแลดูตามความเป็นจริง หมดทุกสิ่งเที่ยงมีอยู่ที่ไหน พอเกิดขึ้นพลันดับหายวับไป ก็รู้ได้มีอยู่แก่ใจตน ความรักกันโกรธกันแต่หนหลัง มีจริงจังที่ไหนทำให้ฉงน หายไปหมายว่าอยู่เป็นคู่คน จึงต้องบ่นครวญคร่ำกันร่ำไป ที่นึกไปสัญญาของตัวแท้ หลงรักแย่โกรธยุ่งไปคุ้งใหญ่ นึกถึงเรื่องเดือดร้อนนอนเสียใจ เลยร้องไห้หม่นหมองนองน้ำตา บางคราวเหมาะนอนยิ้มกริ่มใจจิตต์ คิดต่อติดยึดยาวไปเจียวหนา เมื่อรู้เท่าแล้วอย่าเมาตามสัญญา ดัดใจมา

รู้ใจตามความจริง รู้สึกขึ้นเป็นเกิดดับหายไป จริงของใจเท่านี้ไม่มีนิ่ง หมั่นดูไปกว่าจะได้ที่พึ่งพิง หมดทุกสิ่งเกิดขึ้นแล้วดับไป ฯะ

๑ น่าสงสารจิตต์งามของมนุษย์ บริสุทธิ์ผุดผ่องไม่หมองศรี หากโง่หุ้มคลุมมานานราตรี เป็นธุลีบังมิดปิดความจริง ต้องทนทุกข์ทนยากแสนสาหัส เพราะกำหนัดเผาใจเหมือนไฟผิง ใครรู้ตัวกลัวภัยร้อนใจจริง ลงนอนนิ่งทุกข์ใจเหมือนไฟลน คิดเอาเองก็ไม่พ้นจากโง่ได้ ราวกับไก่ในฟองไม่เห็นหนช่างมืดมิดปิดกั้นตันใจจน ดุจดังคนบอดประจำเที่ยวคลำงม ต้องอาศัยคำสอนพระศาสดา เป็นมรรคาสอนใจไว้เหนือผม เหมือนยาแก้บอดหายคลายคลำงม ที่เซอะซมโง่เขลาค่อยเบาบาง พระองค์สอนถอนโง่ด้วยไม่เที่ยง ประหนึ่งเพียงให้พระขรรค์ไว้พ้นถางกุมให้มั่นพันฟาดอย่าได้วาง ทั่วสรรพางค์กายใจไม่จิรัง รู้สึกขึ้นที่ไหนดับที่นั่น จะป้องกันอย่างไรไม่สม

หวัง ใครรู้จริงจดใจได้ทั้งค์ กิเลสยังปัจจุบันในทันใด ถ้าบุญมากเปิดโง่ได้สักหน รู้ใจตนพ้นสิ้นอนุสัย ด้วยเห็นเกิดรู้ถึงดับโดยฉับไว หน่ายปล่อยได้ทั้งปวงพ้นบ่วงมาร ต่อนี้ไปจึงรู้จักเรื่องไม่รู้ ทั้งเพื่อนคู่ยินดียึดสังขาร พาเวียนว่ายตายเกิดมาช้านาน สร้างวิญญาณด้วยกรรมนำหนุนเวียน

๏ ผู้ใดมุ่งหมายสุข พ้นจากทุกข์เกิดแก่ตาย ความจำคนทั้งหลาย ปล่อยวางเสียอย่าแลเหลียว ยกใจขึ้นสู่ธรรม คือพระกรรมฐานเทียว จำไว้แต่อย่างเดียวเอาใจแลไว้ร่ำไป ใจแลธรรมเผลอดับ จำคนกลับเข้าคร่าใจ พาไปไหนต่อไป กว่าจะรู้ไปพอแรง เผลอแล้วอย่าเสียใจ ตั้งเอาใหม่เพราะไม่แกล้ง ส่วนใจตั้งให้แข็ง แลดูธรรมทิ้งจำคน ยิ่งเผลอยิ่งหมั่นตั้ง เผลอร้อยครั้งตั้งร้อยหน หมั่นตั้งคงเห็นผล นึกถึงคนคงน้อยลง ครั้นใจเผลอหมดไป ดูธรรมได้ดังประสงค์ เมื่อใจสงบลง เป็นสุขกริ่มอิ่มใจกาย ตรงนี้

มักเพลินสุข เรื่องก่อทุกข์เกิดแก่ตาย แสนสุขแสนสบาย คงยักย้ายต้องดับนา รู้แล้วว่าต้องดับ ใจอย่าจับสุขไว้หนา ควรเห็นธรรมดา ของสุขเขาใช่เราใคร รู้ชัดธรรมดา ปล่อยเสียหนาที่ดูไว้ นี่แลทางใจไปสู่สถานสำราญจริง ฯะ

คำอวยพร

ท่านทั้งหลายทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ ที่ได้มีแก่ใจร่วมกันบำเพ็ญกุศล ฉลองอายุและสรงน้ำข้าพเจ้าในวันนี้ด้วยความเคารพนับถือ ต่างได้ช่วยกันสละทรัพย์สิ่งของบ้าง ช่วยออกกำลังขวนขวายบ้าง ยังกิจการให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ด้วยความสามัคคีพร้อมเพรียงช่วยกันจัดช่วยกันทำ นำให้เกิดปรีติปราโมทย์แก่ข้าพเจ้ามาก ข้าพเจ้าขออนุโมทนาสาธุการด้วยความสามัคคีพร้อมเพรียงกันนี้ เป็นเหตุให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองแก่หมู่คณะโดยส่วนเดียว ความสามัคคียังเป็นไปอยู่ตราบใด ความเจริญรุ่งเรืองของหมู่คณะก็ยังดำเนินคืบหน้าไปอยู่ตราบนั้น ก็แลความสามัคคีนี้ย่อมอาศัยปัจจัย คือข้อปฏิบัติ ที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเรียกว่า สาราณียธรรมกล่าวคือ ข้อที่เป็นเหตุให้รำลึกถึงกันแลกัน ด้วยน้ำใจเป็นกำลังใหญ่ ให้ความสนับสนุน ๖ ประการ คือ ประกอบด้วยเมตตา กายกรรม วจีกรรม มโนกรรมในกันและกัน แบ่งลาภผลเฉลี่ยแผ่เผื่อเจือจานกันและกัน มีศีลาจารวัตรเสมอกัน มีทิฏฐิ

ความเห็นชอบด้วยกันไม่ขัดแย้ง หมู่คณะใดมีสาราณีย-ธรรม ๖ ประการนี้เป็นหลักใหญ่เป็นไปไม่ขาดสาย หมู่คณะนั้นย่อมมีแต่สามัคคีชื่นบาน หวังได้ซึ่งวัฒนาการไม่เสื่อมโทรม คนผู้ร่วมหมู่ร่วมคณะนั้น มีจิตต์ก็เป็นเอกจิตต์ มีฉันทะก็เป็นเอกฉันทะ สมัครสมานร่วมกันไม่แตกแยกเป็นผักฝ่าย พระบาลีเรียกอาการของผู้ร่วมหมู่ร่วมคณะเช่นนี้ว่า ขีโรทกีภูตา แปลว่าเป็นเหมือนน้ำนมผสมกับน้ำ คือเข้ากันได้สนิทสนมกลมเกลียว ไม่เป็นอย่างน้ำมันปนกับน้ำ ซึ่งจักผสมให้เข้ากันไม่ได้เลย ข้าพเจ้าหวังเป็นอย่างยิ่ง ที่จะให้ความสามัคคีเห็นปานฉนี้ เป็นไปอยู่ตลอดกาลนาน เพื่อความเจริญรุ่งเรืองวัฒนาสถาพรของหมู่คณะ บุญกุศลใด ๆ ที่ข้าพเจ้าได้บำเพ็ญมาแล้วแต่หนหลังทุกประการ ด้วยกายวาจาจิตต์ ข้าพเจ้าขอมอบอุทิศให้แก่ท่านทั้งหลายทั่วกัน ขอท่านทั้งหลายจงเจริญด้วยพระพุทธพรครบทั้ง ๔ คือ อายุวณฺโณ สุขํ พลํ กับทั้งปฏิภาน ธนสารสมบัติ เจริญศรีศิริสวัสดิพิพัฒนา ทุกทิพาราตรีกาลนานเทอญ

พระครูสังฆกิจโศภน
วัดเทพศิรินทราวาส
๗ สิงหาคม ๒๔๙๘

ตำนานวัดเทพศิรินทราวาสราชวรวิหาร

พระบาทสมเด็จ พระปรมินทร มหาจุฬา ลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวบี่ยะมหาราช โปรดเกล้า ฯ ให้สร้างพระอารามนี้ ในสมัยที่พระชันษาเข้าเขตเบญจเพสมงคล เพื่อถวายพระราชกุศลสนองพระเดชพระคุณ แด่สมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี พระบรมราชชนนี เมื่อบีชวด พ.ศ. ๒๔๑๙ อาณาเขตที่รับสั่งให้สร้างขึ้นนี้ ด้านหน้าวัดตามคลองผดุงกรุงเกษม ยาวแต่ทิศอิสานไปอาคเนย์ ๕ เส้น แต่อาคเนย์ไปหรดี ๕ เส้น ๘ วา ๒ ศอก แต่หรดีไปพายัพ ๕ เส้น ๑๒ วา ๑ ศอก แต่พายัพไปอิสาน ๕ เส้น ๑๐ วา ฯ

มีพระบรมราชโองการให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนเจริญผลภูลสวัสดิ์ เป็นแม่กองสร้างพระอารามนี้ พระศิริสมบัติ (กร) พระวิจิตร์รจนาเป็นนายด้าน ฯ

โปรดเกล้าให้ปลูกต้นพระศรีมหาโพธิ เมื่อวันที่ ๑๙ สิงหาคม ๒๔๒๐ เอาพันธ์มาแต่พุทธคยามาเพาะ งอกขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๑๑ ขึ้นอยู่ ๑๐ ปี จึงได้ย้ายมาปลูกในวัดนี้ บนฐานโพธิ์ที่เห็นอยู่ทุกวันนี้

เสนาสนะที่ก่อสร้างขึ้นนั้น สำเร็จแล้ว บางส่วนจึงได้ทรงเลือกพระที่จะมาปกครองวัดเทพศิรินทร์ ทรงพระราชดำริเห็นพระครูพุทธมนต์ปรีชา (อายุวฑฺฒโน เอม) วัดบวรนิเวศวิหาร ฐานานุกรมของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ ผู้มีพรรษายุกาลปูนผู้ใหญ่ สมควรเป็นเจ้าอาวาสปกครองวัดเทพศิรินทร์ได้ ถึงวันพุธที่ ๑๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๒๑ จึงทรงตั้งพระครูพุทธมนต์ปรีชา เป็นพระอริยมุนีที่พระราชาคณะ ยังคงพักอยู่ที่วัดนั้นไปพลางก่อน พระอริยมุนีไม่ได้เป็นเปรียญก็จริง แต่ได้เรียนภาษาบาลี มีความรู้อยู่บ้าง ครั้นถึงวันพุธ ขึ้น ๔ ค่ำ เดือนแปด ปีขาล ตรงกับวันที่

๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๒๑ ได้แห่พระอริยมุนี จากวัดบวรนิเวศ พร้อมกับพระภิกษุ ๒๐ รูป สามเณร ๓ รูป มาวัดเทพศิรินทราวาส ฯ

ณ วันพุธเดือน ๑๑ ขึ้น ๒ ค่ำ ปีขาล สัมฤทธิศก พ.ศ. ๒๔๒๑ พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กรมขุนเจริญผลภูลสวัสดิ์ สั่งให้เจ้าพนักงานจัดกระบวนแห่เชิญพระนิรันตรายขึ้นสถิตบนพระราชยานกง แห่มา ณ วัดเทพศิรินทราวาส เชิญขึ้นในพระอุโบสถชั่วคราว เวลาบ่าย ๕ โมงนิมนต์พระอริยมุนี ฐานานุกรมพระอันดับ ๑๐ รูป เจริญพระปริตร์ รุ่งขึ้นถวายบิณฑบาต เป็นเสร็จการ

สร้างพระอุโบสถ

ณ วันจันทร์แรม ๓ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีขาล สัมฤทธิศก พ.ศ. ๒๔๒๑ จึงเสด็จพระราชดำเนินทรงก่อพระฤกษ์พระอุโบสถ ซึ่งได้ฝังรากก่อฐานมั่นคง

เรียบร้อยด้วยอิฐทอง, เงิน, นากเสร็จแล้ว เสด็จพระราชดำเนินมาประทับในพระอุโบสถ

พระราชทานผ้าไตรและผ้าขาวเป็นมหากฐินพระสงฆ์สวดเสร็จแล้วถวายเครื่องบริกขาร สิ้นการก่อพระฤกษ์ พระอุโบสถวัดเทพศิรินทราวาส ต่อแต่นั้นมาเจ้าพนักงานก็ทำการก่อสร้างตลอดมา ฯ

ในพรรษาแรกมีภิกษุจำพรรษา ๒๖ รูป 'สามเณร ๓ รูป ในพรรษาต่อ ๆ มาคงมีจำนวนในระหว่าง ๒๐ ถึง ๓๐ รูปเศษ ส่วนสามเณร ๑๐ รูปเป็นอย่างมาก ในการอุปสมบทกุลบุตร สำหรับวัดนี้เจ้าอาวาสเป็นแต่อุปสัมปทาจารย์ ต้องนิมนต์พระอุปัชฌาย์มาจากต่างวัด อุบาสกอุบาสิกาที่มาฟังธรรมจำศีลในวัดนี้ไม่มากนัก เพียงจำนวน ๓๐ คนเป็นอย่างสูง ด้วยสมัยนั้นถนนหนทางมีน้อย บ้านคนก็อยู่ห่าง ๆ ทั้งเป็นวัดสร้างใหม่มีผู้รู้จักน้อย

ในส่วนขนบธรรมเนียม ตลอดถึงระเบียบไหว้พระสวดมนต์ ดำเนินตามแบบวัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อ

ท่าน เจ้าอาวาส ยังอยู่ใน สำนัก วัดบวรนิเวศ วิหาร นั้น ท่านเป็นครูพระพิธีธรรม ครั้นออกมาปกครองวัดนี้ ทางคณะจึงมอบให้เป็นหน้าที่ของท่าน ที่จะฝึกสอนทำนองและพิธีธรรม พระพิธีธรรมก็มีประจำวัดนี้ต่อมา และนับได้ว่าท่านเป็นครูเดิมในการสอนแบบสวดสรภัญญวิธีแก่วัดนี้เป็นต้นมา ฯ

ปีแรกที่ยกวัดมา พระราชทานเงินบำรุงค่าอาหารภัตต์จำนวน ๓ ชั่ง โปรดให้พระบรมวงศ์เธอกรมขุนเจริญผลภูลสวัสดิ์เป็นไวยาวัจจกร ทำอาหารถวายพระภิกษุสามเณร เดือนละ ๒๐ บาท ปีหนึ่งพอดีหมดเงิน ๓ ชั่ง เงินจำนวนนี้ได้รับพระราชทานตลอดมา ฯ

เลกข้าพระประจำวัด มีจำนวนเท่าไร ไม่ได้ความ ไม่อยู่ในปกครองของวัด มีเจ้ากรม ปลัดกรม สมุห์บัญชี นายเวร เป็นผู้กำกับไปตามหน้าที่ เจ้ากรมมีบรรดาศักดิ์เป็นหลวงพิทักษ์เทพาวาส ปลัดกรมเป็นขุนเสนาสน์บริบาล สมุหบัญชีเป็นหมื่นวิหารชนานุรักษ์

นายเวรเป็นหมื่นประจักษ์พลานุบาล ฉะเพาะ ๓ ตำแหน่งต้นมีประทวนตราตั้ง ส่วนตำแหน่งนายเวรไม่มีประทวน เป็นแต่ให้จดทะเบียนไว้ รวมขึ้นในกรมพระสุรัสวดีทั้งหมด

การก่อสร้างในหน้าที่ช่างหลวง การเปรียญแลกุฎีทำเสร็จในยุคนี้บางส่วนในคณะเหนือ แลเริ่มลงเข็มฝังรากฐานพระวิหารยอดปรางค์ ส่วนพระอุโบสถนั้นได้ก่อเสาราย เสาชานหน้า เสาเอ็นผนังและผนังเสารอบประธาน พนักลูกแก้วเชื่อมเสาราย ทั้งนี้เป็นลำดับมา รวมเวลา ๒ ปีเต็ม ถึงต้นปีมะโรง พ.ศ. ๒๔๒๓ จึงเริ่มยกช่อกำหนดฤกษ์ยกช่อตอนย่ำรุ่งวันศุกร์ที่ ๓๐ เมษายน ยกช่อแล้วล่วงมาได้ ๔ เดือนเศษจึงยกอกไก่ กำหนดฤกษ์ยกอกไก่ เวลา ๘ นาฬิกา ๓๖ นาฑีก่อนเที่ยง วันพฤหัสบดีที่ ๑๖ กันยายน พ.ศ. ๒๔๒๓ ปีมะโรง ต่อมาจนตลอดยุคที่ ๑ การสร้างส่วนบนของพระอุโบสถยังไม่เสร็จ ฯ

ในเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๒๓ มีงานพระเมรุท้องสนามหลวง พระราชทานเพลิงพระศพสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ แลสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้ากรรณาภรณ์เพ็ชรรัตน์ เมื่อเสร็จงานพระเมรุแล้ว โปรดเกล้าให้เชิญพระเบญจาทรงพระโกศฉะเพาะชั้นกลางกับชั้นบนมาไว้ในวัดนี้เพื่อตั้งบนชุกชีในพระอุโบสถต่อไป ฯ

การก่อสร้างอันเป็นส่วนของวัดก็มีบ้าง พระปลัด นาม (กาพนาโม) ซึ่งเป็นฐานานุกรมของท่านเจ้าอาวาส เป็นกำลังช่วยในการก่อสร้างวัดนี้ตลอดมา เพราะเหตุว่าท่านมีความรู้ในการช่าง ฯ

ถึงปีมะแม พ.ศ. ๒๔๒๖ ในเดือนแห่งท้ายฤดูฝน เมื่อวันมหาปวารณาผ่านพ้นไปแล้วเพียงวันเดียว ท่านเจ้าอาวาสอาพาธเป็นอหิวาตกโรค ถึงมรณภาพโดยปัจจุบันทันด่วน บรรดาศิษย์แลผู้นับถือ เมื่อได้ทราบข่าว ต่างก็เกิดความสลดเศร้าใจ แลมีความ

อาลัยถึงท่านเป็นอันมาก เมื่อท่านยังมีชีวิตอยู่นั้น เป็นผู้มีน้ำใจโอบอ้อมอารี เป็นธุระดูแลสุขทุกข์ของภิกษุสามเณร แลศิษย์วัดทั่วไป ทั้งเอาใจใส่สั่งสอนบรรพ-ชิตคฤหัสถ์เสมอมา แม้ว่าท่านถึงมรณภาพล่วงลับไปภายในระยะกาลอันเร็วนักก็จริง แต่ก็ได้ทำการอันสำคัญให้บรรลุล่วงเป็นผลสำเร็จ ก่อนถึงอวสานแห่งชีวิต คือข้อที่ท่านพยายามบำรุงการศึกษา พระปริยัติธรรม จนมีเปรียญเกิดขึ้นประจำสำนัก อันนี้สมควรเป็น อนุสสรณีย์ อย่าง ประ เสริฐของท่าน ซึ่ง เป็นประ-โยชน์สำคัญของวัดสืบมา ฯ

ยุคที่ ๒

พระธรรมไตรโลกาจารย์ (ฐานจาโร เดช) เป็นเจ้าอาวาส พระมหาเดช เปรียญ ๕ ประโยค วัดโสมนัสวิหาร ทรงประกาศตั้งเป็นพระอริยมุนีที่พระราชาคณะ ทรงอาราธนาให้มาครองวัดเทพศิรินทร์ ฯ ตั้งแต่วันจันทร์ที่ ๓๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๒๗ โปรด

ให้มีกระบวนแห่ตามธรรมเนียม ในปีแรกมาครองวัดนี้ ท่านมีอายุ ๓๘ ปีพรรษา ๑๗

ต่อมา จึงเลิกเลกวัด พระราชทาน เงิน บำรุงพระอารามแทน เดือนละ ๑๖๐ บาท ในชั้นต้นมีเจ้าหน้าที่ผู้ได้รับเงินบำรุงนั้น มาทำความสะอาดในบริเวณพระอุโบสถ ดูเหมือนจะไม่ได้อยู่ในความควบคุมของท่านเจ้าอาวาส ในที่สุดจึงโปรดให้ท่านเจ้าอาวาสเป็นผู้บงการตลอด นับว่าทางวัดได้รับความสะดวกมากขึ้นกว่าเดิมมาก ฯ

ไวยาวัจจกรแผนกศึกษา ได้พระอรรคเนศร (อ่วม) เป็นผู้รับหน้าที่กับแผนกอาหารที่พระราชทานปีละ ๓ ชั่งทุก ๆ ปี เคยเบิกเดือนละ ๒๐ บาทสมทบเข้าโรงครัวในครั้งนั้น ฯ

ในยุคนี้มีพระครูพิเศษรูปหนึ่ง ซึ่งมีรับสั่งทรงตั้งในคราวเดียวกันกับท่านเจ้าอาวาส ก่อนจะมาครองวัดนี้คือ พระครูกัลยาณคุณ (กาพนาโม นาม) ต่อมาทรงเลื่อนขึ้นเป็นพระราชาคณะมีนามที่ทรงตั้งว่า

พระวินัยรักขิต ตอนปลายยุค มีพระครูวิจิตรธรรมภาณี เมื่อยังเป็นพระสิริจนฺโท จันทร์ มาพักอยู่รูป ๑ ท่านผู้นี้เคยมาอยู่เล่าเรียนในยุคที่ ๑ แต่ไม่ทันได้เข้าแปลในสนามหลวง พอสิ้นยุคที่ ๑ ก็ย้ายไปอยู่สำนักอื่น ครั้งนี้เป็นพระครูก่อนแล้วจึงมาพักอยู่อีก เพื่อเรียนพระปริยัติธรรมเพิ่มเติม (ต่อมาท่านได้เป็นพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ เจ้าอาวาสวัดบรมนิวาส) ฯ

ในปีจอ พ.ศ. ๒๔๒๙ พระปลัด สอน ฐานานุกรมของท่านเจ้าอาวาสเข้าแปลพระปริยัติธรรมได้ ๓ ประโยค ทรงตั้งให้เป็นพระครูพิเศษ มีนามว่าพระครูสีลสังวร ทรงโปรดให้ไปครองวัดวงศ์มูล พระอารามหลวง อยู่ในจังหวัดธนบุรีรูป ๑ ซึ่งออกจากวัดเทพศิรินทร ฯ ไปเป็นเจ้าอาวาส ฯ

ในปีฉลู พ.ศ. ๒๔๓๒ เจ้าพระยารัตนราชมานิต (โต) ซึ่งเวลานั้นยังอยู่ในบรรดาศักดิ์พระยา บริจาคทรัพย์จ้างช่างให้ก่อกำแพงรั้วเหล็กตอนหน้าวัด วางแนวจดถนนกรุงเกษม ทำประตูเหล็ก ๓ ประตู ตรง

กับศาลาท่าฉนวน แลกราบบังคมทูลขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต เพื่อย้ายเขตต์วัดตอนหลังบริเวณพระอุโบสถ ให้ขยายยื่นออกไปอีกเส้นเศษ เมื่อได้รับพระบรมราชานุญาตแล้ว ก็ให้รื้อศาลาดินที่ติดกำแพงแนวหลังพร้อมทั้งกำแพงนั้นด้วย ขุดคูชักออกไปในด้านตะวันตก เอาดินถมคูตอนตรงกับกำแพงที่รื้อออกเสียนั้น แลขุดโอบไปประจบคูแนวหลังตอนใต้ ขนดินถมตามที่ลุ่มอันเปนพื้นวัด แลถมพื้นล่างของกุฎีที่ยังไม่เสมอ ทำให้เรียบร้อยเปนที่อาศัยได้ ก่อกำแพงรั้วเหล็กต่อไปจากกำแพงเก่า เปนแนวขนานไปตามลำคู เพื่อโอบตอนใหม่นั้นแล้ว สร้างโรงเรียนตึกตรงศาลาดินเก่าที่รื้อออกนั้นหลังหนึ่ง (คือตึกสมเด็จหลังใหญ่คณะกลางทุกวันนี้) สร้างศาลากินอาหารแลห้องอาบน้ำหนึ่งหลัง (ที่เรียกว่าห้องก๊อก) มีพระบรมราชโองการ ประกาศให้ชนทั้งปวงทราบทั่วกันว่า ที่ดินหลังวัดเทพศิรินทราวาส ยาวตามแนว

หลังวัดด้านตะวันออก ๑ เส้น ๑๖ วา ยาวด้านตะวันตก ๑ เส้น ๑๖ วา กว้างด้านเหนือ ๑ เส้น ๑ วา กว้างด้านใต้ ๑ เส้น ๑ วา พระยานรรัตนราชมานิต มีศรัทธาขอรับพระราชทานพระบรมราชานุญาต ออกทรัพย์ซื้อเหล็ก ปูน จ้างจีนก่อเป็นกำแพงรั้วเหล็กรอบติดเนื่องกันกับเขตต์พระอาราม ภายในกำแพงถมดินก่อถนนปลูกศาลา แลขุดสระน้ำทำความสะอาดงดงามเรียบร้อย เขตต์ภูมิสถานมีประมาณดังกล่าวมานี้ ทรงพระราชทานอุทิศเป็นที่สงฆ์กัปปิยภูมิอุปจารของวัดเทพศิรินทราวาส ตั้งแต่วันที่ได้ประกาศนี้ไปคือวันที่ ๑๘ มกราคม พ.ศ. ๒๔๓๓ ฯ

เมื่อวันจันทร์ ที่ ๒๙ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๒๒ เสด็จ พระราช ดำเนิน มา พระราชทานเพลิงศพ หม่อมแย้ม ซึ่งเป็นหม่อมมารดาของพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์ ที่เมรุตึกซึ่งเจ้าภาพงานศพนั้นสร้างขึ้นเป็นถาวรวัตถุ พูดกันว่ามีขึ้น เป็น ตัวอย่างที่แรกคราวนี้ ที่คณะใต้ตอนตะวันออก เมรุตึกนั้น

ยกพื้นเป็นอย่างรูปกุฎีใหญ่ในคณะเหนือ ต่างแต่เมรุนี้มีเฉลียง ๓ ด้าน เว้นด้านหลังความจริงที่สร้างเมรุตึกเป็นรูปกุฎี ก็ด้วยกุศลเจตนาจะอุทิศถวายเป็นกุฎีภายหลัง เมื่อเสร็จการพระราชทานเพลิงศพแล้วเมรุตึกนั้นหันหน้าไปทางทิศเหนือ ท่านเจ้าภาพงานศพได้ขอพระบรมราชานุญาตสร้างอนุสสรณ์เป็นที่บรรจุอัฐิหม่อมแย้มก่อกระโจมตึกครอบและมีซุ้มโถงยื่นไปข้างหน้า (คือทิศตะวันออก) อยู่ตอนขวาของเมรุตึกก่อกำแพงทึบโอบรอบเป็นบริเวณของเมรุตึกส่วนหนึ่ง ฯ บัดนี้ได้รื้อเสียแล้ว ได้สร้างเป็นโรงเรียนภาษาบาลีชื่อนิภานภดล ฯ

ในคณะใต้สร้างกุฎีขึ้นมาอีก ๓ แถว รวมเป็นห้องได้ ๑๘ ห้อง

ถึงปีมะโรง พ.ศ. ๒๔๓๕ โปรดให้เลื่อนสมณศักดิ์เจ้าอาวาสขึ้นเป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ ที่พระเทพกวี รุ่งขึ้นปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๔๓๖ ทรงตั้ง

พระครูกัลยาณคุณเป็นพระวินัยรักขิต พระราชาคณะผู้ช่วยเจ้าอาวาส

ฝ่ายช่างหลวงยังคงทำการก่อสร้างพระอุโบสถแลกุฎีเป็นลำดับมา แต่ตอนหลังมักจะโอ้เอ้ทำบ้างเว้นบ้าง เพราะเหตุแม่กองประชวรกระเสาะกระแสะมิได้เสด็จมาทรงกำกับการเหมือนแต่ก่อน ครั้งถึงปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๔๓๖ ก็สิ้นพระชนม์ พระอุโบสถยังไม่เสร็จ แต่พออาศัยได้แล้ว จึงให้รื้อโบสถ์เล็กออก เชิญพระพุทธรูปยืน ๒ องค์ ซึ่งเป็นพระฉลองพระองค์สมเด็จพระเทพศิรินทรามาตย์ แลสมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงวิสุทธิกษัตริย์ จากโบสถ์เล็กไปประดิษฐานเหนือซุกชีในพระอุโบสถ ฯ

ใน พ.ศ. ๒๔๓๖ ทรงสถาปนาสุสานหลวงขึ้นหลังวัดเทพศิรินทร์ เจ้าพนักงานกระทรวงโยธาธิการเป็นผู้รักษาสุสานนี้ ครั้นต่อมาให้ทำการพระราชทานเพลิงพระศพพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าอิศริยาภรณ์ ใน พ ศ. ๒๔๓๗ เป็นปฐม แลครั้งนั้น

ทรงสร้างที่ตั้งพระศพเป็นพลับพลาของถาวร พระราชทานนามว่า พลับพลาอิศริยาภรณ์สำหรับจะได้ใช้เป็นที่ประทับเมื่อเสด็จไปพระราชทานเพลิงศพงานอื่น ๆ ต่อไป ส่วนประตูรั้วเหล็กรอบบริเวณกับทั้งถนนหนทาง และลานสถานที่ในสุสานหลวง เป็นของหลวง ให้ทรงสร้างขึ้นทั้งสิ้น ฯ

ใน พ.ศ. ๒๔๓๗ โปรดให้เลื่อนสมณศักดิ์ท่านเจ้าอาวาสขึ้นเป็นพระธรรมไตรโลกาจารย์ ในยุคนี้มีพระราชาคณะ ๒ องค์ ทั้งท่านเจ้าอาวาสสมณศักดิ์เจ้าอาวาสอย่างสูงเพียงชั้นธรรม เพราะเป็นวัดที่สร้างขึ้นใหม่ ฯ

แผนการศึกษาพอจะเริ่มเจริญขึ้นบ้าง ก็ประจวบถึงปลายยุค ได้พระมหาสิทธิ เป็นกำลังช่วยในการสอนรูปหนึ่ง ฯ

ท่านเจ้าอาวาสอาพาธหนักด้วยโรคริดสีดวงงอกซึ่งเป็นเรื้อรังมาช้านาน กำเริบมากขึ้น อาการมีแต่

ทรงกับทรุดโดยลำดับ ครั้นถึงวันพุธที่ ๑๔ มกราคม พ.ศ. ๒๔๓๗ เวลา ๘ นาฬิกา ท่านก็ถึงมรณภาพ รวมระยะกาลที่ท่านได้ปกครองวัดเทพศิรินทร์ ฯ มา เป็นจำนวน ๑๑ ปี ประมวญอายุได้ ๔๘ ปี ฯ

ยุคที่ ๓

ในปลายเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๓๗ มีพระบรมราชโองการตั้งพระวินัยรักขิต (กาพนาโม นาม) เป็นเจ้าอาวาสต่อมา ก่อนแต่ที่ท่านได้รับตำแหน่งเจ้าอาวาส แลได้รับแล้วมา ท่านก็คงอยู่ที่กุฎีหม่อมแย้มในคณะใต้ คราวที่ท่านได้รับตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาส ท่านมีอายุ ๔๙ ปี พรรษา ๒๙

ณ วันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๓๗ ทรงพระกรุณาโปรดให้อาราธนาหม่อมเจ้าพระศรีสุคตคัตยานุวัตร วัดราชบพิธ มาทรงบัญชาการโรงเรียนภาษาบาลีวัดนี้ แลทรงกำกับหน้าที่เจ้าอาวาสด้วย หม่อมเจ้าพระศรีสุคตคัตยานุวัตร ประทับที่โรเรียน

เจ้าพระยานรรัตน คณะกลาง การโรงเรียนย้ายจากคณะกลางไปสอนคณะเหนือ ที่กุฎีเจ้าอาวาสเก่า ฯ

กำหนดการพระราชทานเพลิงศพพระธรรมไตรโลกาจารย์ (เดช) ที่สุสานหลวงหลังวัดเทพศิรินทร์ ณ วันที่ ๒๗ เมษายน พ.ศ. ๒๔๓๘ เป็นวันเริ่มงาน วันที่ ๒๘ เป็นวันพระราชทานเพลิง วันที่ ๒๙ เก็บอัฏฐิ พอถึงเวลาเย็นวันนั้นเอง ท่านเจ้าอาวาสอาพาธเป็นอหิวาตกโรค แลถึงมรณภาพ เวลา ๒ นาฬิกา ๔๐ นาที วันอังคารที่ ๓๐ เมษายน พ.ศ. ๒๔๓๘ รวมเวลาปกครองวัดได้เพียง ๓ เดือนเศษเท่านั้น ท่านมรณภาพที่วัดราชประดิษฐ์ ฯ ประมาณอายุได้ ๕๐ ปี พรรษา ๒๙ ฯ

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ครั้งยังทรงพระยศเป็นกรมหมื่น ฯ ทรงจัดการศพ พระราชทานเพลิงศพในปีมะแม พ ศ. ๒๔๓๘ นั้น ที่สุสานหลวงวัดเทพศิรินทราวาส ฯ

ยุคที่ ๔

หม่อมเจ้าพระศรีสุคตคัตยานุวัตร เป็นเจ้าอาวาส เมื่อพระวินัยรักขิต (นาม) ถึงมรณภาพแล้ว มีพระบรมราชโองการ ทรงตั้งหม่อมเจ้าพระ-ศรีสุคตคัตยานุวัตร์ เป็นเจ้าอาวาส วัดเทพศิรินทร์ฯ สืบต่อไป ตั้งแต่เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๓๘ ทรงประทับอยู่ที่ตำหนักเดิมในคณะกลางนั้น พระองค์ท่านมีชนมายุย่างขึ้น ๒๗ ปี พรรษา ๖ เหตุนี้ในการอุปสมบทกรรม จึงเป็นแต่พระอุปสัมปทาจารย์ เพราะมีพรรษายุกาลยังไม่ถึงกำหนดที่ควรจะเป็นพระอุปัชฌายะได้ ในตอนนี้กราบทูลเชิญสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เสด็จมาเป็นพระอุปัชฌายะ ฯ

ใน พ.ศ. ๒๔๓๘ ทางหน้าวัดเทพศิรินทร์ ฯ ได้สร้างตึกแม้นนฤมิต กับตึกวิทยาศาสตร์ขึ้น เป็นสองหลัง ด้วยรวมทุนกันสร้างหลายเจ้าของ แต่ยังไม่เสร็จในยุคนั้น ฯ

วันที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๔๓๘ ได้แห่พระพุทธรูป หน้าตัก ๒ ศอก ๖ นิ้ว มาประดิษฐานเป็นพระประทานในพระอุโบสถ วัดเทพศิรินทราวาส พร้อมทั้งพระอัคคสาวกซ้ายขวา รวมเป็น ๓ รูปด้วยกัน ฯ

ในปีวอก พ.ศ. ๒๔๓๙ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ เมื่อยังเป็นพระมหาเจริญ ญาณวโร เปรียญ ๔ ประโยค มาอยู่วัดเทพศิรินทราวาส ภายหลังจึงเข้าสอบอีก ได้เป็นเปรียญเอก ๗ ประโยค มาพักอยู่กุฎีหม่อมแย้มคณะใต้ ฯ

ใน พ.ศ. นี้ได้สร้างกุฎีขึ้นอีก ๒ แถว ในบริเวณคณะกลาง ด้วยทุนของสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนพิจิตรเจษฎจันทร์ แถว ๑ เป็นทุนของสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนสวรรคโลกลักษณวดี แถว ๑ ฯ

ครั้นถึงปีจอ พ.ศ. ๒๔๔๑ ทรงเลื่อนสมณศักดิ์ท่านเจ้าอาวาสขึ้นเสมอพระราชาคณะผู้ใหญ่ ชั้นธรรม แลทรงตั้งพระมหาเจริญ บาเรียนเอกเทียบ ๗ ประโยค

เป็นพระอมราภิรักขิต เป็นผู้อำนวยการศึกษามณฑลปราจีนบุรี ฯ

ถึงเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๔๑ หม่อมเจ้าพระศรีสุคตคัตยานุวัตร์ ทูลลาออกจากหน้าที่เจ้าอาวาส เพื่อจะลาผนวชในปลายปี รวมระยะกาลที่ทรงปกครองวัด ๔ ปี ได้ทำประโยชน์ให้แก่วัดนี้ไว้มาก ฯ

ยุคที่ ๕

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ญาณวโร เจริญ สุขบท)

เมื่อหม่อมเจ้าพระศรีสุคตคัตยานุวัตร์ ออกจากหน้าที่เจ้าอาวาสแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดให้พระอมราภิรักขิต (ญาณวโร เจริญ) เป็นเจ้าอาวาสต่อมา เมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๔๑ ท่านเป็นเจ้าอาวาสมีอายุ ๒๗ ปี พรรษา ๗ เมื่อก่อนเป็นเจ้าอาวาส ก็ได้โปรดให้เป็นผู้อำนวยการศึกษามณฑล

ปราจีนบุรีอยู่ตำแหน่งหนึ่งแล้ว โปรดให้เป็นผู้กำกับวัดสัมพันธวงศ์อีกด้วย ฯ

เมื่อปีกุน พ.ศ. ๒๔๔๒ มีพระบรมราชโองการทรงตั้งพระครูพิเศษหนึ่งรูป คือพระครูคาหาปนานุกิจ (สีลธโร อิ่ม) ฐานานุกรมพระอัฏฐิของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ ให้เป็นพระครูขันตยาคม ครั้นภายหลังท่านได้ออกจากวัดนี้ไปเป็นเจ้าอาวาสวัดห้วยลิงตก จังหวัดอ่างทอง ฯ

พระมหาอยู่ เขมจาโร อุดมศิลป์เปรียญเอก ๙ ประโยค เป็นผู้อำนวยการศึกษาโรงเรียนวัดนี้แต่ พ.ศ. ๒๔๔๒ จนถึง พ.ศ. ๒๔๕๙ รวม ๑๘ ปี ฯ

พระอุโบสถที่ได้ลงมือสร้างมาแต่ยุคที่หนึ่ง พึ่งจะมาเสร็จเอายุคที่ ๕ นี้เอง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๓ นับเวลาสร้างกว่าจะเสร็จ ๒๕ ปี ฯ

ตึกแม้นนฤมิตแลตึกวิทยาศาสตร์ ได้ลงมือสร้างมาแต่ พ.ศ. ๒๔๓๘ ยังไม่เสร็จ รัฐบาลต้องออกเงินช่วยก่อสร้างอีกเกือบ ๒๐,๐๐๐ บาท จึงแล้ว

เสร็จ ใน พ.ศ. ๒๔๔๔ แลสร้างเรือนไม้ให้ผู้รักษาโรงเรียนอยู่หลังหนึ่ง กับศาลาสำหรับเด็กนักเรียนกินอาหารหลังหนึ่ง หลังตึกแม้นนฤมิต ฯ

ปีขาล พ.ศ ๒๔๔๕ ทรงพระกรุณาโปรดให้เลื่อนสมณศักดิ์ พระอมราภิรักขิตเจ้าอาวาสขึ้นเป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ ที่พระราชมุนี ฯ

ในปีมะเมีย พ.ศ. ๒๔๔๙ ทรงพระกรุณาโปรด ให้เลื่อนสมณศักดิ์พระราชมุนีเจ้าอาวาสวัดเทพศิรินทร์ ฯ ขึ้นเป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ที่พระเทพกวี ฯ

ปีมะแม พ.ศ. ๒๔๕๐ สมเด็จพระมหาสมณ-เจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงตั้งเจ้าอาวาสให้เป็นพระอุปัชฌายะในวัดเทพศิรินทราวาส แลในมณฑลปราจีนบุรี แผนกธรรมยุติกาทั้งหมด แลวัดเสนหา วัดสัมปทวนจังหวัดนครปฐม ฯ

เมื่อปลายรัชกาลที่ ๕ ปีระกา พ.ศ. ๒๔๕๒ มีพระบรมราชโองการ ทรงตั้งพระมหาอยู่ เขมจาโร

อุดมศิลป์ เปรียญเอก ๘ ประโยค เป็นพระอมราภิรักขิต ที่พระราชาคณะ ผู้ช่วยเจ้าอาวาส ฯ

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๒ ได้ขุดบ่อบาดาลขึ้นในคณะเหนือ ตั้งถังเหล็ก วางเครื่องสูบน้ำ ต่อท่อน้ำไปตามคณะเหนือ, กลาง, ใต้ ด้วยทุนของเจ้าฟ้ากรมขุนสวรรคโลกลักษณวดี สิ้นเงิน ๑๕,๐๐๐ บาท ฯ

ใน พ.ศ. ๒๔๕๒ พระครูสังฆกิจโกศล (พาหิโย หลุย) เมื่อยังไม่ได้รับสมณศักดิ์ รับหน้าที่ดูแลการสูบน้ำบ่อบาดาลของวัดเทพศิรินทร์ ฯ

ในรัชกาลที่ ๖ เมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๓ ทรงพระกรุณาโปรดให้เลื่อนสมณศักดิ์พระเทพกวี เจ้าอาวาสเป็นพระธรรมไตรโลกาจารย์ ตั้งฐานานุกรม ๖ รูป คือ พระครูปลัด ๑ พระครูวินัยธร ๑ พระครูวินัยธรรม ๑ พระครูสังฆพินิจ ๑ พระครูสมุห์ ๑ พระครูใบฎีกา ๑ ฯ

ในปี พ.ศ. ๒๔๕๓ ได้สร้างโรงเรียนเยาวมาล

อุทิศ ขึ้นหลังหนึ่งที่หน้าวัดเทพศิรินทราวาส ทางด้านใต้ พร้อมทั้งสนามหญ้า สิ้นเงิน ๑๐๐,๐๐๐ บาท

พ.ศ. ๒๔๕๔ สร้างศาลาขึ้นที่หลังพระอุโบสถหลัง ๑ ด้วยทุน ๕ เจ้าฟ้า เป็นราคา ๔,๐๐๐ บาท ฯ

วันที่ ๙ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๕ พระครูสังฆกิจโกศล (พาหิโย หลุย) เมื่อยังไม่ได้รับสมณศักดิ์ รับหน้าที่คุมคนงานทำการงานต่าง ๆ ของวัดเทพศิรินทราวาส ฯ

วันที่ ๑๘ มีนาคม ศกนั้น รับหน้าที่ดูแลจัดพระอุโบสถแลจัดการดูแลไฟฟ้า ในสถานที่ต่าง ๆ ในวัดนี้ตลอดมา ฯ

พ.ศ. ๒๔๕๖ พระยามหาอำมาตยาธิบดีกับคุณหญิงทองอยู่ สร้างกุฎีหลังหนึ่งพร้อมทั้งรั้วล้อมรอบกุฎีนั้นในคณะใต้ ตรงกับโรงเรียนนิภานภดล และสร้างศาลาท่าน้ำคณะเหนือแลคณะใต้ ๒ หลัง ฯ คุณหญิงพริ้งสร้างศาลาท่าน้ำคณะกลางหนึ่งหลัง สิ้นเงิน ๘๐๐ บาท ฯ

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๗ ได้สร้างเขื่อนไม้สระหลังวัดขึ้นทางด้านตะวันออก แต่คณะเหนือ, คณะกลาง, แลคณะใต้ ฯ ต่อมาภายหลังเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓ ได้รื้อเขื่อนไม้ออกทำเขื่อนคอนกรีตรอบสระทั้ง ๔ ด้าน สิ้นเงิน ๒,๐๐๐ บาทเศษ ฯ

พ.ศ. ๒๔๕๘ ท่านผู้หญิงอภัยราชา (เอี่ยม สุทัศน์ ณ อยุธยา) สร้างศาลาที่พักอุบาสิกาหลังหนึ่งในหมู่คณะอุบาสิกา คณะเหนือ ฯ

พ.ศ. ๒๔๕๙ เครื่องสูบน้ำบ่อบาดาลเก่าสึกหรอใช้การไม่สะดวก ได้จำหน่ายไปแล้วหาสูบใหม่มาแทน ใช้สูบน้ำด้วยไฟฟ้า มีพร้อมทั้งมอเตอร์แลเครื่องสูบ ต่อแต่นั้นมาได้ใช้สูบด้วยไฟฟ้าจนถึงทุกวันนี้ ฯ

ในปี พ.ศ ๒๔๕๙ พระอมราภิรักขิต (อยู่) ลาสิกขาบทพ้นจากหน้าที่อาจารย์ใหญ่ ท่านเจ้าอาวาสจึงตั้งให้ พระมหาตรี กนฺตวาโร เปรียญเอก ๗ ประโยค เป็นอาจารย์ใหญ่ฝ่ายภาษาบาลีแลผู้อื่นอีก

เช่นพระมหาแจ่ม ชุติโม เปรียญโท ๕ ประโยค พระมหาดรุณ ปธานิโย สุทธาชีพ เปรียญโท ๖ ประโยค พระมหาจั่น วิจณฺจโล สวาคฆพรรณ เปรียญโท ๖ ประโยค พระมหาจรูญ ญาณจาริ สุวรรณเนตร เปรียญโท ๕ ประโยค พระมหาเล่ห์ โกวิโท เปรียญโท ๕ ประโยค พระมหาเอื้อน ชินทตฺโต เปรียญเอก ๗ ประโยค เมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๗๔ เป็นต้นมา ฯ

พ.ศ. ๒๔๖๐ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงตั้งพระธรรมไตรโลกาจารย์ เป็นแม่กองสอบวิชานักธรรมชั้นตรี ในมณฑลปราจีนบุรี และเป็นกรรมการในสนามหลวง สอบความรู้พระปริยัติธรรม เป็นกรรมการมหาเถรสมาคมโดยลำดับ ฯ

ใน พ.ศ. ๒๔๖๐ ได้ซ่อมหลังคาพระอุโบสถเป็นการใหญ่ สิ้นเงินในการนี้ ๔๐๙๐.๙๐ บาท ฯ

ในปีวอก พ.ศ. ๒๔๖๓ ทรงตั้งพระธรรมไตรโลกาจารย์เป็นแม่กองสนามสาขาแห่ง สนามหลวง แลทรงตั้งให้เป็น แม่กอง สอบนัก ธรรม สนาม มณฑลจันทบุรีด้วยในปีนั้น ฯ

ใน พ.ศ. นั้นกระทรวงธรรมการได้สร้างเขื่อนคอนกรีตที่หลังตึกแม้นนฤมิตร สิ้นเงิน ๑๒,๐๐๐บาท ฯ

ใน พ.ศ. ๒๔๖๓ หลวงภาษีสมบัติกับคุณนายเนียน บริจาคทรัพย์สร้างห้องอาบน้ำฝักบัว แลหม้อชักโครกกระถางล้างหน้าพร้อม ถวายสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ เมื่อยังเป็นพระธรรมไตรโลกาจารย์ ๑ ห้อง ต่อน้ำประปาเข้ามาในวัดเทพศิรินทราวาสที่กุฎีสมเด็จเป็นครั้งแรก ฯ พระนรินทราภิรมย์ เป็นผู้สร้างห้องน้ำนั้นตรงบรรไดเก่า ย้ายบรรไดมาสร้างในห้องทิศเหนือด้วยทุนของพระนรินทร ฯ เอง เป็นเงิน ๔๐๐ บาท ฯ

ณ วันที่ ๒๔ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๔ ทรงพระกรุณาโปรดให้สถาปนาพระธรรมไตรโลกาจารย์ เจ้า-

อาวาส วัดเทพศิรินทราวาส ขึ้นเป็นพระสาสนโสภณ เจ้าคณะรองคณะธรรมยุตติกนิกาย ฯ มีฐานานุกรม ๘ รูป คือ พระครูปลัดอรรถจริยานุกิจ ฯลฯ ๑ พระครูวินัยธร ๑ พระครูธรรมธร ๑ พระครูพิสิษสรเวท ๑ พระครูพิเศษสรวุฒิ ๑ พระครูสังฆวุฒิกร ๑ พระครูสมุห์ ๑ พระครูใบฎีกา ๑ ฯ

ใน พ.ศ. นั้นทรงโปรดให้ตั้งพระครูปลัดอรรถจริยานุกิจ (อิน) เป็นพระราชาคณะ มีนามตามสัญญาบัฏว่า พระอุดมสีลคุณ ผู้ช่วยเจ้าอาวาส ฯ

ณ วันที่ ๑๓–๑๙ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๕ พระสาสนโสภณ เจ้าอาวาสวัดเทพศิรินทราวาส จัดการผูกพัทธสีมาพระอุโบสถวัดนี้ สีมานั้นติดอยู่กับฐานพระอุโบสถ ตรงที่ผังสิลาบอกว่านิมิตร์อยู่ตรงนี้ ฯ

พ.ศ. ๒๔๖๖ สร้างกุฎีแถว จากคณะกลางไปยังคณะใต้ ๑ แถว ๗ ห้อง หลังคามุงกระเบื้องสีแดง ด้วยเงินเรี่ยไรได้จากอุบาสกอุบาสิกา สิ้นเงินในการสร้าง ๑๗,๖๓๓.๗๓ บาท ฯ

ใน พ.ศ. ๒๔๖๖ ลงมือสร้างโรงเรียนนิภานภดล ด้วยทุนของสมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้านิภานภ-ดล สร้างเสร็จ พ.ศ. ๒๔๖๗ ฉลองวันที่ ๔ ธันวาคม ศกนั้น สร้างโต๊ะเก้าอี้แลไฟฟ้ากับทั้งเครื่องประดับ ตกแต่งสิ้นเงินในการนี้ ๖๒,๐๓๖.๓๕ บาท ในการก่อสร้างนี้ พระครูสังฆกิจโกศล เมื่อยังเป็นพระครูธรรมธร เป็นผู้ควบคุมดูการก่อสร้างโรงเรียนนี้จนตลอด ฯ

วันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๗ ทรงตั้งพระสาสนโสภณ เป็นเจ้าคณะมณฑลจันทบุรี

พ ศ. ๒๔๖๘ ได้สร้างกุฎีคณะใต้ขึ้นแถว ๑ ตรงที่ถมสระน้ำ ๓ ห้องด้วยทุนของพระเจ้าพี่นางเธอ พระองค์เจ้าอัพภันตรีประชา และพระเจ้าพี่นางเธอ พระองค์เจ้าพิทยาลังการ แลของคุณนายนกแก้ว รวม ๓ ห้องเป็นเงิน ๔,๕๐๐ บาท ฯ

พ.ศ. ๒๔๖๙ พระครูสังฆกิจโกศล เมื่อยังเป็นพระครูธรรมธร ต่อน้ำประปาจากกุฎีสมเด็จมาใช้ที่กุฎีคณะเหนืออีกแห่งหนึ่ง

พ.ศ. ๒๔๖๙ ทรงตั้งเจ้าอาวาสให้เป็นกรรมการในราชบัณฑิตยสภา อีกตำแหน่งหนึ่ง

วันที่ ๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๐ ทรงพระกรุณาโปรดตั้งพระครูธรรมธร (หลุย) ฐานานุกรมของท่านเจ้าอาวาส เป็นพระครูพิเศษมีนามว่าพระครูสังฆกิจโกศล ตำแหน่งผู้ช่วยเจ้าอาวาส ๑ รูป (รัชกาลที่ ๗)

วันที่ ๒๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๑ ตั้งทำเนียมการเทศน์วันอาทิตย์ ขึ้นอีกวันหนึ่ง ในวัดเทพศิรินทราวาสตลอดมาจนถึงทุกวันนี้

ใน พ.ศ. ๒๔๗๑ ทรงตั้งท่านเจ้าอาวาสเป็นกรรมการที่ปรึกษา ในการทำนุบำรุงวัดพระศรีรัตนศาสดารามอีกตำแหน่ง ๑ ฯ

ณ วันที่ ๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๑ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการมานพระบันทูลสุรสิงหนาท ดำรัสสั่งให้สถาปนา พระสาสนโสภณเป็น

สมเด็จพระราชาคณะ มีราชทินนามตามจารึกในพระสุพรรณบัฏว่า สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ญาณอดุลสุนทรนายก ตรีปิฎกวิทยาคุณ วิบุลคัมภีรญาณสุนทรมหาอุตตรคณิสรบวรสังฆาราม คามวาสีอรัญยวาสี สถิต ณ วัดเทพศิรินทราวาสราชวรวิหาร พระอารามหลวง เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ มีฐานานุศักดิ์ตั้งฐานานุกรมได้ ๑๐ รูป คือ พระครูปลัดสัมพิพัฒนศีลาจารย์ญาณวิมล สกลคณิสสร อุดดรสังฆนายก ปิฎกธรรมรักขิต ๑ พระครูวินัยธร ๑ พระครูธรรมธร ๑ พระครูเมธังกร พระครูคู่สวด ๑ พระครูวรวงศ์ พระครูคู่สวด ๑ พระครูธรรมราต ๑ พระครูธรรมรูจี ๑ พระครูสังฆวิจารณ์ ๑ พระครูสมุห์ ๑ พระครูใบฎีกา ๑ ฯ

ใน พ.ศ. ๒๔๗๑ บรรดาศิษยานุศิษยอุบาสกอุบาสิกา ได้ปรารภเพื่อจะทำถาวรวัตถุที่ระลึกในการที่ท่านเจ้าอาวาส ได้เลื่อนสมณศักดิ์ขึ้นเป็นสมเด็จพระราชาคณะผู้ใหญ่ ได้ปรึกษาตกลงกันให้สร้างกุฏิขึ้นหลังหนึ่ง ให้ชื่อว่ากุฏิสมเด็จ ในบริเวณคณะกลาง

แลคณะเหนือต่อกัน ทำเสร็จเมื่อเดือนตุลาคม ๒๔๗๒ ด้วยทุนของบรรดาศิษยานุศิษย์ อุบาสกอุบาสิกาแลผู้นับถือ ในเจ้าพระคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ วัดเทพศิรินทราวาส ได้รับจตุปัจจัยรวมทั้งสิ้น ๑๕,๔๖๑.-๐๔ บาท จ่ายในการก่อสร้างแลรื้อย้ายสิ่งต่าง ๆ ทั้งของใช้ในกุฎีด้วย เป็นเงินทั้งสิ้น ๙,๒๐๖.๖๗ บาท คงเหลือ ๖,๒๕๔.๓๗ บาท จำนวนเงินที่เหลือจ่ายนี้ ตกลงสงวนไว้ เป็นทุนบำรุง การที่เกี่ยว กับกุฎี สมเด็จเป็นต้นต่อไป ฯ

ใน พ.ศ. ๒๔๗๒ ได้สร้างกุฎีแถว ๔ ห้องคณะเหนือตรงที่ถมสระอีก ๑ แถว ราคาห้องละ ๑,๘๐๐ บาท เป็นทุนของพระพนมสารนรินทร์ (หุ่น) ๑ ห้อง คุณสายหยุด บุนนาค ๑ ห้อง ขุนอนุวัตราชกิจ ๑ ห้อง ของวัด ๑ ห้อง รวมเป็นเงิน ๗,๒๐๐ บาท สร้างถัดไปอีกแถว ๑ จดแนวกำแพงที่รื้อออกนั้น หันหน้าหาแถวที่สร้างก่อน แบ่งเป็น ๔ ห้องสร้างด้วยทุนของวัดเป็นเงิน ๗,๒๐๐ บาท การเปรียญแลกุฎีใหญ่ในคณะ

เหนือ ซึ่งเป็นกุฎิเจ้าอาวาสแลเป็นโรงเรียนภาษาบาลี มาแต่ก่อน กับทั้งหอสูงแลกับบัยกุฎิหน้ากุฎิใหญ่นั้น ด้วยชำรุดหรุดโทรมมานานแล้ว ให้รื้อออกแลสร้างกุฎิขึ้นใหม่อีก ๕ แถว ๆ ละ ๔ ห้อง นับจากตะวันออกตั้งแต่แถวที่ ๑ ถึงแถวที่ ๔ ราคาแถวละ ๖,๐๐๐ บาท ส่วนแถวที่ ๕ บวกกับกุฎิเก่าราคา ๔,๐๐๐ บาท รวมทั้ง ๕ แถวเป็นเงิน ๒๘,๐๐๐ บาท สร้างด้วยทุนของวัด รวมกุฎิ ๗ แถวสิ้นเงินที่สร้าง ๔๒,๔๐๐ บาท จึงสำเร็จบริบูรณ์กุฎีตึก ๗ แถวนี้ พระนรินทราภิรมย์ กรุงเทพวัฒก์ เป็นผู้รับเหมาก่อสร้างทั้งหมด ฯ

วันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๘ ทางราชการได้โอน สุสานหลวงมา ให้ทางวัดปกครอง ตลอดมาจนถึง ทุกวันนี้ สถานที่ในสุสานที่ได้รับมีดังนี้ คือพลับ-พลาอิศริยาภรณ์ เนื่องในพระราชทานเพลิงพระศพพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าอิศริยาภรณ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๗ ได้รื้อสร้างใหม่แล้วให้ชื่อคงเดิม ศาลาดำรงธรรม สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๘ ด้วยทุนของสมเด็จ

กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ฯ ศาลาบำเพ็ญทานสร้างเนื่องในงานศพเจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๒ ฯ ศาลาอุทิศนิเวศ สร้างเนื่องในงานศพพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้านิเวศ ฯ ศาลาอุเทศปทุม สร้าง เนื่องในงานศพเจ้าจอมมารดาบัว ในรัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๔๔๒ ฯ ศาลาอิศรานุภาพ สร้างเนื่องในงานศพพระยาอิศรานุภาพ ฯ ศาลาราชสงครามสร้างขึ้นเนื่องในงานศพพระยาราชสงครามเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๕ ฯ หอพระสวดพระอภิธรรมมุมศาลาดำรงธรรม สร้างขึ้นด้วยทุนของพระองค์เจ้าอรทัยเทพกัญญา พ.ศ.๒๔๔๙ฯ หอพระสวดพระอภิธรรมมุมศาลาบำเพ็ญทาน สร้างขึ้นเนื่องในการศพพระยาไพบูลย์สมบัติ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๗ ฯ สุสานหลวงนี้พระมหาผิว สุขกาโม เป็นผู้รักษาแต่ พ.ศ. ๒๔๖๙ เป็นเวลา ๑๔ ปี พระครูสังฆ-กิจโกศลรับการดูแลสุสานหลวงต่อมาแต่ พ.ศ. ๒๔๘๓ ถึง พ.ศ. ๒๔๘๙ เป็นเวลา ๖ ปีครึ่ง จึงลาออก ฯ

พ.ศ. ๒๔๗๒ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้กระทรวงวังสร้างอนุสสรณียขึ้นที่ สนามหญ้า ข้างต้น อัชปาล นิโครธ ๒ หลัง ให้ชื่ออนุสสรณีย์หลังเหนือว่าจาตุรนต์อนุสสาวรี หลังใต้ให้ชื่อว่า ภาณุรังษีอนุสรณ์ สำหรับพระญาติ ของพระราช ตระกูล ทั้งสองนี้ ได้นำพระอัฏฐิมาบรรจุไว้ ฯ

วันที่ ๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๒ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ตั้งพระมหาจั่น เปรียญโท ๖ ประโยค เป็นพระราชาคณะมีนามตามสัญญาบัฏว่า พระกิตติสารมุนี ตำแหน่งผู้ช่วยเจ้าอาวาส ฯ

พ.ศ ๒๔๗๓ พระครูสังฆกิจโกศล ได้สร้างกุฎีขึ้นหลังหนึ่ง ข้างบ่อบาดาลแลริมซ่วม เป็นที่สำหรับเก็บของ ๆ วัด ด้วยของ ๆ วัดแลทุนของวัด ฯ

วันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๓ พระครูสังฆกิจโกศล ลาออกจากหน้าที่ดูแลการก่อสร้าง แลคุม

คนงานของวัดแลกิจการต่าง ๆ ของวัดเทพศิรินทร์ ฯ นับเวลาที่ได้ควบคุมงานประมาณ ๒๑ ปีเศษ ๆ พระครูวรวงศ์ (จรูญ ธีรทีป) รับหน้าที่นี้ต่อมา ฯ

ใน พ.ศ. นี้ พระนรินทราภิรมย์ ได้สร้างซุ้มบรรไดกุฎีคณะเหนือ กุฎีพระครูสังฆกิจโกศลถวาย ๑ ซุ้ม ด้วยของ ๆ วัดบ้างของพระนรินทร์ ฯ บ้าง พระครูสังฆกิจโกศล ทำบรรไดหินลายขัดมันขึ้น ๑ บรร-ได ด้วยทุนส่วนตัวแลของญาติ ฯ

ใน พ.ศ. นี้ ทางหน้าวัดได้สร้างโรงเรียนขึ้นหลังหนึ่ง แต่ยังไม่เสร็จต่อล่วงมาจนถึงวันที่ ๒๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๓ ตึกหลังนี้จึงได้เสร็จ ได้จาฤกชื่อตึกนี้ว่า ปิยมหาราชปติวรดา ด้วยทุนของเจ้าฟ้ากรมหลวงลพบุรีราเมศวร กับเจ้าฟ้ากรมขุนอู่ทองเขตต์ขัตติยนารี สิ้นเงิน ๒๖,๒๗๐ บาท

วันที่ ๑๖ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๖ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ เป็นประธานมหาเถรสมาคมเป็นต้นมา ฯ

วันที่ ๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๗ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ตั้งพระมหาเล่ห์ (โกวิโท ชิน ปหัษฐ์) เปรียญโท ๕ ประโยค เป็นพระอมราภิรักขิตพระราชาคณะ ตำแหน่งผู้ช่วยเจ้าอาวาส ฯ

ใน พ.ศ. นี้ ได้สร้างกุฎีขึ้นหลังหนึ่งริมสระคณะกลางทางด้านใต้ ด้วยของของวัดบ้าง แลด้วยทุนของนางถนอม แสงขำ เป็นเงิน ๒,๐๐๐ บาท เครื่องตกแต่งต่างหาก พระครูวรวงศ์ เป็นผู้จัดการก่อสร้าง ฯ

วัดเทพศิรินทราวาส ได้สร้างตึกแถวของวัดไว้ให้เช่า ๑๐๐ หลัง แลบ้านเช่าหลังตึกแถวอีก ๑๕ หลัง ในยุคที่พระครูสังฆกิจโกศล ควบคุมงานของวัดเทพศิรินทราวาสนี้แล ฯ

(จบตอน ๑)

บัญชีรายนามพระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์
ในการบำเพ็ญกุศลสัตตมวารอุทิศถวาย
พระญาณวิสุทธิเถร (พาหิยเถร)
(หลวงปู่ หลุย เศวตกนิษฐ)
ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเทพศิรินทราวาส
ณ ศาลากวีนิรมิตร (ศาลากลางน้ำ)
วันพุธที่ ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๕
เวลา ๑๐.๒๐ น.

๑.	พระธรรมธัชมุนี	วัดเทพศิรินทราวาส
๒.	พระราชปัญญาโกศล	วัดเทพศิรินทราวาส
๓.	พระอมราภิรักขิต	วัดเทพศิรินทราวาส
๔.	พระศรีมุนีวงศ์	วัดเทพศิรินทราวาส
๕.	พระอมรโสภณ	วัดเทพศิรินทราวาส
๖.	พระประสิทธิสารโสภณ	วัดเทพศิรินทราวาส
๗.	พระครูปัญญาภรณ์โสภณ	วัดเทพศิรินทราวาส
๘.	พระครูสุนทรธรรมวิโรจน์	วัดเนรัญชราราม
๙.	พระครูวิมลญาณโสภณ	วัดเทพศิรินทราวาส
๑๐.	พระครูโสภณธรรมสุนทร	วัดเทพศิรินทราวาส

พระสงฆ์แสดงพระธรรมเทศนา

ในการบำเพ็ญกุศลสัตตมวารอุทิศถวาย

พระญาณวิสุทธิเถร (พาหิยเถร)

(หลวงปู่หลุย เศวตกนิษฐ)

ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเทพศิรินทราวาส

ณ ศาลากวีนิรมิตร (ศาลากลางน้ำ)

วันพุธที่ ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๕

เวลา ๑๙.๐๐ น.

เจ้าประคุณสมเด็จพระญาณสังวร วัดบวรนิเวศวิหาร

แสดงพระธรรมเทศนา ๑ กัณฑ์

เวลา ๑๙.๓๐ น.

พระสงฆ์ ๔ รูป วัดบวรนิเวศวิหาร

สวดธรรมคาถาบรรยาย

รายการของไทยธรรม

บำเพ็ญกุศลสัตตมวาร (๗ วัน)
อุทิศถวายพระญาณวิสุทธิเถร (พาหิยเถร)
(หลวงปู่หลุย เศวตกนิษฐ)
ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเทพศิรินทราวาส
ณ ศาลากวีนิรมิตร (ศาลากลางน้ำ)
วันพุธที่ ๑ กันยายน ๒๕๒๕

พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ ๑๐ รูป สวดพระพุทธมนต์

๑. ไตรเต็มอย่างดี ๑ ไตร รวม ๑๐ ไตร

๒. กะบะมุก ถ้วยชา–แก้วน้ำ ๑ ชุด รวม ๑๐ ชุด

๓. ย่าม–ชาอย่างดี ๑ ย่าม รวม ๑๐ ย่าม

๔. ตาลปัตร ๑ เล่ม รวม ๑๐ เล่ม

ปวารณารูปละ ๕๐๐ พับ รวม ๕,๐๐๐ พับ

รายการของไทยธรรม

บำเพ็ญกุศลสัตตมวาร (๗ วัน)

อุทิศถวายพระญาณวิสุทธิเถร (พาหิยเถร)

(หลวงปู่หลุย เศวตกนิษฐ)

ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเทพศิรินทราวาส

ณ ศาลากวีนิรมิตร (ศาลากลางน้ำ)

วันพุธที่ ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๕

พระสงฆ์แสดงพระธรรมเทศนา ๑ กัณฑ์

๑. ของในตะลุ่ม ๑ ชุด
   - ก. แจกัน เทียนแพ
   - ข. นาฬิกาแขวน ๑ เรือน
   - ค. กะบะมุกชุดน้ำชาเล็ก ๑ ชุด
   - ฆ. กระติกน้ำร้อน ๑ ใบ
   - ง. โคมไฟ ๑ โคม
   - จ. กระติกน้ำเย็น ๑ ใบ

๒. ไตรเต็มอย่างดี ๑ ไตร

๓. กะบะมุก ถ้วยชาแก้วน้ำ ๑ ชุด

๔. ย่าม–ซาอย่างดี ๑ ย่าม

๕. ตาลปัตร ๑ เล่ม

ปวารณา ๓,๐๐๐ พับ

พระสงฆ์สวดพระคาถารับเทศน์ ๔ รูป

๑. ไตรแบ่งอย่างดี ๑ ไตร รวม ๔ ไตร

๒. พระไตรปิฎกแปลย่อ ๑ จบ รวม ๔ จบ

๓. ย่าม–ซาอย่างดี ๑ ย่าม รวม ๔ ย่าม

ปวารณารูปละ ๓๐๐ พับ รวม ๑,๒๐๐ พับ

พระสงฆ์สวดอภิธรรม ๔ รูป

๑. ไทยธรรม ๑ ถาด รวม ๔ ถาด

๒. สบงอย่างดี ๑ ผืน รวม ๔ ผืน

ปวารณารูปละ ๒๐๐ พับ รวม ๘๐๐ พับ

พระสงฆ์แสดงพระธรรมเทศนา

ในงานพระราชทานเพลิงศพ

พระญาณวิสุทธิเถร (พาหิยเถร)

(หลวงปู่หลุย เศวตกนิษฐ)

ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเทพศิรินทราวาส

ณ ศาลากวินิรมิตร (ศาลากลางน้ำ)

วันพุธที่ ๘ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๕

เวลา ๑๙.๐๐ น.

เจ้าประคุณสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ

สมเด็จพระสังฆราช วัดราชบพิธ ฯ.

ทรงประทานพระธรรมเทศนา ๑ กัณฑ์

พระสงฆ์ ๔ รูป วัดราชบพิธ ฯ. สวดธรรมคาถา

บรรยายโดยสรภัญญวิธี

เวลา ๒๐.๐๐ น.

พระสงฆ์ ๔ รูป สวดพระอภิธรรม วัดเทพศิรินทราวาส

รายการของไทยธรรม

งานพระราชทานเพลิงศพ
อุทิศถวายพระญาณวิสุทธิเถร (พาหิยเถร)
(หลวงปู่หลุย เศวตกนิษฐ)
ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเทพศิรินทราวาส ราชวรวิหาร
ณ ศาลากวีนิรมิตร (ศาลากลางน้ำ)
วันพุธที่ ๘ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๕

เจ้าประคุณสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช วัดราชบพิธ ฯ ทรงประทานพระธรรมเทศนา ๑ กัณฑ์

๑. ของในตะลุ่ม ๑ ชุด

ก. แจกัน เทียนแพ

ข. นาฬิกาแขวน ๑ เรือน

ค. กะบะมุก ชุดน้ำชาเล็ก ๑ ชุด

ง. กระติกน้ำร้อน ๑ ใบ

จ. โคมไฟ ๑ โคม

ฉ. กระติกน้ำเย็น ๑ ใบ

๒. ไตรเต็มอย่างดี ๑ ไตร

๓. กะบะมุก ถ้วยน้ำชา – แก้วน้ำ ๑ ชุด

๔. ย่าม – ชาอย่างดี ๑ ย่าม

๕. ตาลปัตร ๑ เล่ม

ปวารณา ๕,๐๐๐ พับ

พระสงฆ์สวดธรรมคาถาบรรยายรับเทศน์ ๔ รูป

๑. ไตรแบ่งอย่างดี ๑ ไตร รวม ๔ ไตร

๒. พระไตรปิฎกแปลย่อ ๑ จบ รวม ๔ จบ

๓. ย่าม – ชาอย่างดี ๑ ย่าม รวม ๔ ย่าม

๔. ตาลปัตร ๑ เล่ม รวม ๔ เล่ม

ปวารณา ๓๐๐ พับ รวม ๑,๒๐๐ พับ

พระสงฆ์สวดอภิธรรม ๔ รูป

๑. ไทยธรรม ๑ ถาด รวม ๔ ถาด

๒. สบงอย่างดี ๑ ผืน รวม ๔ ผืน

ปวารณารูปละ ๒๐๐ พับ รวม ๘๐๐ พับ

วัดเทพศิรินทราวาส

บัญชีรายนามพระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์
ในงานพระราชทานเพลิงศพ
พระญาณวิสุทธิเถร (พาหิยเถร)
(หลวงปู่หลุย เศวตกนิษฐ)
ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเทพศิรินทราวาส
ณ ศาลากวีนิรมิตร (ศาลากลางน้ำ)
วันพฤหัสบดีที่ ๙ กันยายน ๒๕๒๕
เวลา ๑๐.๐๐ น.

๑.	พระธรรมบัณฑิต	วัดสัมพันธวงศ์
๒.	พระธรรมปาโมกข์	วัดธาตุทอง
๓.	พระธรรมเจดีย์	วัดเทพธิดา
๔.	พระเทพโมลี	วัดมกุฏกษัตริยาราม
๕.	พระเทพวิมลโมลี	วัดเบญจมบพิตร ฯ
๖.	พระเทพรัตนดิลก	วัดบุปผาราม
๗.	พระเทพวราภรณ์	วัดราชบพิธ ฯ
๘.	พระเทพเวที	วัดสุทัศน์เทพวราราม
๙.	พระราชวราภรณ์	วัดราชผาติการาม
๑๐.	พระราชสารสุธี	วัดราชบพิธ ฯ

รายนามพระสงฆ์ ฉันภัตตาหารเพล

สวด มาติกา-บังสุกุล

เวลา ๑๐.๐๐ น.

๑.	พระราชมุนี	วัดอาวุธวิกสิตาราม
๒.	พระญาณรักขิต	วัดปทุมวนาราม
๓.	พระวิมลธรรมภาณ	วัดดวงแข
๔.	พระศรีวิสุทธิญาณ	วัดบวรนิเวศวิหาร
๕.	พระอมรโมลี	วัดบวรนิเวศวิหาร
๖.	พระญาณเวที	วัดบวรมงคล
๗.	พระเมธาวินัยรส	วัดบรมนิวาส
๘.	พระครูสุนทรสมุทร	วัดกลาง สมุทรปราการ
๙.	พระครูเขมาภินันท์	วัดราษฎรบำรุง
๑๐.	พระครูวิบูลศีลวงศ์	วัดสัมพันธวงศ์
๑๑.	พระครูธรรมทีปาจารย์	วัดมูลเหล็ก ปราจีนบุรี
๑๒.	พระครูนนทเขมาราม	วัดปรางค์หลวง นนทบุรี
๑๓.	พระครูนนทคุณประสิทธิ์	วัดราษฎร์ประคองธรรม นนทบุรี
๑๔.	พระครูนนทวุฒาจารย์	วัดสังวรพิมลไพบูลย์ นนทบุรี

๑๕. พระครูสุธีวรสาร วัดกันมาตุยาราม

๑๖. พระครูโกมุทสรคุณ วัดสระบัว

๑๗. พระครูปัญญาวุฒิกิจ วัดปทุมวนาราม

๑๘. พระครูคุณสารสาธร วัดอาวุธวิกสิตาราม

๑๙. พระครูสมุห์ วัดปรางค์หลวง นนทบุรี

๒๐. พระครู~~สมุห์~~ สังฆรักษ์ วัดราษฎร์ประคองธรรม นนทบุรี

รายการของไทยธรรม
งานพระราชทานเพลิงศพ
อุทิศถวาย พระญาณวิสุทธิเถร (พาหิยเถร)
(หลวงปู่หลุย เศวตกนิษฐ์)
ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเทพศิรินทราวาส
ณ ศาลากวีนิรมิตร (ศาลากลางน้ำ)
วันพฤหัสบดีที่ ๙ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๕

พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ ๑๐ รูป สวดพระพุทธมนต์

๑. ไตรเต็มอย่างดี	๑ ไตร	รวม ๑๐ ไตร
๒. กะบะมุก–ถ้วยชา–แก้วน้ำ	๑ ชุด	รวม ๑๐ ชุด
๓. ย่าม–ชาอย่างดี	๑ ย่าม	รวม ๑๐ ย่าม
๔. ตาลปัต	๑ เล่ม	รวม ๑๐ เล่ม
ปวารณารูปละ ๕๐๐ พับ		รวม ๕,๐๐๐ พับ

พระสงฆ์ ๒๐ รูปฉันภัตตาหารเพล มาติกา–บังสุกุล

๑. ไตรแบ่งอย่างดี	๑ ไตร	รวม ๒๐ ไตร
๒. ย่าม	๑ ย่าม	รวม ๒๐ ย่าม
ปวารณารูปละ ๓๐๐ พับ		รวม ๖,๐๐๐ พับ

รายนามเจ้าภาพร่วมบำเพ็ญกุศลสวดพระอภิธรรม

วันศุกร์ที่ ๒๗ สิงหาคม ๒๕๒๕

คณะสงฆ์วัดเทพศิรินทราวาส

(พระสวดอภิธรรม วัดมหาธาตุ)

วันเสาร์ที่ ๒๘ สิงหาคม ๒๕๒๕

พลโทประณต โพธิทัต และ ภรรยา

(พระสวดอภิธรรม วัดมหาธาตุ)

วันอาทิตย์ที่ ๒๙ สิงหาคม ๒๕๒๕

คุณหญิงถนิม ราชายสาธก และหลาน

ตระกูล อัศวนนท์

(พระสวดอภิธรรม วัดมหาธาตุ)

วันจันทร์ที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๒๕

คุณศรีนุช ศรีอำไพ น้องและหลาน

(พระสวดอภิธรรม วัดลุ่มเจริญศรัทธา)

วันอังคารที่ ๓๑ สิงหาคม ๒๕๒๕

พระบริหารทัณฑนิติ และตระกูลเศวตกนิษฐ

(พระสวดอภิธรรม วัดสัมพันธวงศ์)

วันพุธที่ ๑ กันยายน ๒๕๒๕

พระชาญ โรจนวิภาต และคณะ

(พระสวดอภิธรรม วัดดาวดึงษาราม)

วันพฤหัสบดีที่ ๒ กันยายน ๒๕๒๕
นางหุน ลูกและหลาน ครอบครัวชัยเกียรติ
(พระสวดอภิธรรม วัดบวรนิเวศวิหาร)
วันศุกร์ที่ ๓ กันยายน ๒๕๒๕
ตระกูลมงคลเกษม และตระกูลเกษมมงคล
(พระสวดอภิธรรม วัดระฆังโฆสิตาราม)
วันเสาร์ที่ ๔ กันยายน ๒๕๒๕
คุณสุรชัย มหารัตนมาลัยและคณะ
(พระสวดอภิธรรม วัดราชผาติการาม)
วันอาทิตย์ที่ ๕ กันยายน ๒๕๒๕
คุณน้ำเจริญ ปุคานนท์ และคณะศิษยานุศิษย์
ในพระมหาสงัด สุวิเวโก
(พระสวดอภิธรรม วัดเทพศิรินทราวาส)
วันจันทร์ที่ ๖ กันยายน ๒๕๒๕
คณะกายบริหาร (บริเวณรอบพระอุโบสถวัดเทพฯ)
(พระสวดอภิธรรม วัดเทพศิรินทราวาส)
วันอังคารที่ ๗ กันยายน ๒๕๒๕
นายแพทย์ นินาท ชินะโชติ และตระกูล
ไพโรจน์กุลมณี
(พระสวดอภิธรรม วัดเทพศิรินทราวาส)
วันพุธที่ ๘ กันยายน ๒๕๒๕
รวมคณะศิษยานุศิษย์ หลวงปู่หลุย
(พระสวดอภิธรรม วัดเทพศิรินทราวาส)

พวงหรีด

๑. พระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์เจ้า วาปีบุษากร
๒. พลเอกประยูร–ละออ สุคันธทรัพย์
๓. พลโทประณต–สุพิศ โพธิทัต
๔. พลโทลภชัย สุรทิณฑ์
๕. หม่อมงามจิตต์ เปรมบุรฉัตร
๖. คณะวังวาริชเวสม์
๗. โรงเรียนเทพศิรินทร์
๘. โรงเรียนสายปัญญา
๙. ทวี–เพ็ญศรี อัศวนนท์
๑๐. ซำเฮียงและเพื่อนบ้าน
๑๑. นายแพทย์สุรีย์ ฤกษ์นิมิตร
๑๒. พจน์–สดศรี ศรีสนั่น
๑๓. ธัลดล–ลินดา บุนนาค
๑๔. บุญจิตต์ เหวียนระวี
๑๕. ประธานลูกเสือชาวบ้าน ค่ายเทพศิรินทร์
๑๖. จำลอง กาญจนาภา
๑๗. พ.ท. สุวรรณ–เลิศลักษณ์ เดชนุวัฒนชัย
๑๘. นวกะรุ่น ๒๕๒๕ วัดเทพศิรินทราวาส

กระเช้าดอกไม้

๑. อรชร อัศวนนท์
๒. พ.ญ. อุทัยวรรณ นัยเวช

พิมพ์ที่โรงพิมพ์รวมช่าง 81 ถนนยุคล 1 สวนมะลิ กรุงเทพ ฯ 2525
นายขุ่ย แซ่โล่ว ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา โทร. 2233723, 2236498, 2224264